

Handreiking generieke omgevingsvergunning voor flora en fauna activiteiten

Versie : Februari 2024
Status : Definitief
Datum : 13 februari 2024
Auteur : Provincie Gelderland - afdeling VTH

provincie
Gelderland

INHOUDSOPGAVE

Inleiding en toelichting.....	3
Uniforme opzet van een vergunningaanvraag.....	6
1. NAW.....	6
2. Projectlocatie(s)	6
3. Activiteiten die vallen onder de generieke omgevingsvergunning	7
4. Benoem de soorten en overtredingen op grond van afdeling 11.2 van het Bal waarvoor u de generieke omgevingsvergunning aanvraagt.	8
5. Onderzoeksinspanning	10
6. Ecologische begeleiding	14
7. Natuurvrij maken	14
8. Ecologische controle	15
9. Mitigatietaakstelling	16
10. Registratiesysteem	22
11. Monitoring.....	24
12. Juridische onderbouwing aanvraag	25
Bijlage 1 Standaard voorschriften	29
Bijlage 2 Voorbeeld Logboek	35
Bijlage 3 Natuurvrij (ongeschikt) maken.....	36
Bijlage 4 Voorbeelden mitigatie en compensatie	39

Inleiding en toelichting

Indien een woningcorporatie activiteiten gaat uitvoeren waarvoor op grond van artikel 5.1 lid 2 onder g van de Omgevingswet (hierna Ow) sprake is van een Flora- en fauna-activiteit, die niet onder een gedragscode of provinciale verordening valt, is hiervoor een omgevingsvergunning nodig van de provincie.

Om een omgevingsvergunning Flora- en fauna-activiteit te kunnen krijgen moet men aan een aantal voorwaarden voldoen. Drie basisvoorwaarden hiervoor zijn:

1. De activiteiten zijn noodzakelijk in het kader van een voor de Ow **geldig belang**.
2. **5.12e** **geen redelijk alternatief** dat minder schadelijk is voor de soort(en)
3. Als gevolg van de activiteit vinden **geen negatieve effecten op de staat van instandhouding** van de betreffende soort(en) plaats.

Om de effecten van een activiteit op beschermde soorten goed te kunnen beoordelen moet u eerst een ecologisch onderzoek (natuurwaardenonderzoek) laten uitvoeren. Om mogelijke negatieve effecten te mitigeren of te compenseren kunnen er maatregelen worden genomen. Deze maatregelen worden vastgelegd in een activiteitenplan.

Reguliere omgevingsvergunning Flora- en fauna-activiteit

Onder bovenstaande voorwaarden kan een omgevingsvergunning voor een Flora- en fauna-activiteit, bij de provincie worden aangevraagd. Deze aanvragen worden nu vaak per project getoetst en beoordeeld. Hier komen veel administratieve handelingen bij kijken voor zowel de aanvrager als bevoegd gezag en dit zorgt voor de nodige vertraging met het doorlopen van de procedures. Niet efficiënt als je bedenkt dat de projecten in de uitvoering veel overeenkomst vertonen en de aanvragen na beoordeling nagenoeg dezelfde uitkomst geven.

Daarom is gezocht naar een systematiek die praktisch beter uitvoerbaar is, maar ook ecologisch verantwoord en controleerbaar is. Als oplossingsrichting wordt steeds vaker aan een soortmanagementplan (hierna SMP) gedacht waarop de provincie een generieke omgevingsvergunning kan afgeven. Het is echter niet noodzakelijk een volledig SMP op te stellen om een generieke omgevingsvergunning te krijgen. Ook met een meerjarig activiteitenplan volgens een vaste methodiek kan zo'n omgevingsvergunning verkregen worden. Wat precies het verschil is tussen deze twee leggen we hieronder in het kort uit.

SMP

Een SMP is eigenlijk een activiteitenplan op soortniveau voor een specifiek gebied, bijvoorbeeld de hele bebouwde kom van een gemeente. Hierin wordt vastgelegd hoe met de verschillende elementen en factoren die essentieel zijn in het leefgebied van een soort en de lokale populatie, wordt omgegaan. Voor een goed functionerend SMP is invloed op een groot deel van het leefgebied van een populatie en alle essentiële factoren en elementen daarbinnen nodig. Denk daarbij aan verblijfplaatsen, foerageergebieden en migratieroutes, maar ook invloed op de lokale biodiversiteit en waterkwaliteit voor voldoende voedsel, of juist het reduceren van versturende factoren, zoals verlichting of geluid.

Om die reden kan een SMP eigenlijk alleen goed beheerd worden door een organisatie zoals een gemeente of een waterschap, omdat zij voor een belangrijk deel ook bevoegd gezag zijn over een afgebakend gebied en hier randvoorwaarden voor op kunnen stellen, zoals bijvoorbeeld de bebouwde kom van een stad. Onder andere gemeenten kunnen dus op basis van een SMP een gebiedsgerichte omgevingsvergunning bij de provincie aanvragen.

De inspanningen vanuit het Rijk zijn gericht op het realiseren van gemeentelijke SMP's omdat hiermee zowel de particuliere sector, als de overige gebouw bezitters -zoals woningbouwcorporaties- en de diersoorten het

meest geholpen zijn op populatie- en leefgebiedenniveau. Indien een gemeente, waarbinnen de woningcorporatie haar woningbezit heeft, ook een eigen SMP heeft, kan gezocht worden naar uitwisseling op het gebied van onderzoekgegevens en de mitigatie. Op dit moment wordt verkend op welke manier de vereisten vanuit de generieke omgevingsvergunning te zijner tijd in een gemeentelijk SMP kunnen worden geïntegreerd.

Generieke omgevingsvergunning

Woningcorporaties hebben hun woningbezit vaak verdeeld over verschillende gemeenten en ook versnipperd binnen een gemeente. Zij zijn maar beperkt in staat om invloed uit te oefenen op elementen die niet in hun bezit zijn. Denk aan openbaar groen of gebouwen en woningen in privaat eigendom, die zich tussen en rondom hun eigen woningbezit bevinden.

Woningcorporaties hebben wel veel gebouwen in hun bezit en kunnen hiervoor hun eigen planning maken, waardoor ze de werkzaamheden ook projectmatig kunnen aanpakken. Daarmee kunnen ze ook de benodigde ecologische onderzoeken en mitigerende of compenserende maatregelen projectmatig uitvoeren en hierbij werken volgens een gecoördineerde planning en een gestandaardiseerde en navolgbare methodiek.

Het is daarom voor de projecten van een woningbouwcorporatie ook mogelijk generiek een omgevingsvergunning af te geven. Dit houdt in dat er voor een langere periode een generiek activiteitenplan met een vaste methodiek wordt opgesteld. Conform dit activiteitenplan kan per project(gebied) het ecologisch onderzoek worden uitgevoerd en een effectbeoordeling en ecologisch werkprotocol (hierna EWP) worden opgesteld. Conform dit EWP wordt dan een planning gemaakt, de woningen natuurvrij gemaakt, de werkzaamheden uitgevoerd en de benodigde alternatieve voorzieningen gerealiseerd.

De provincie beoordeelt de methodiek die in het activiteitenplan is voorgesteld en geeft voor een periode van maximaal 10 jaar een omgevingsvergunning af. Belangrijke of hele kwetsbare functies zoals bijvoorbeeld een groot kraamverblijf of massawinterverblijf, worden op basis van maatwerk apart beoordeeld. Deze vallen wel gewoon onder de omgevingsvergunning. Aan de hand van de monitoring en tussentijdse evaluatiegesprekken kan waar nodig worden bijgestuurd en kunnen in overleg ambtelijke wijzigingen worden doorgevoerd. Zo kunnen nieuwe inzichten ten aanzien van de gehanteerde onderzoeksmethodiek of functionaliteit van voorzieningen gedurende de looptijd van de omgevingsvergunning om aanpassingen van het activiteitenplan vragen. Hieronder beschrijven we aan welke voorwaarden een activiteitenplan en aanvraag voor een generieke omgevingsvergunning moet voldoen.

Minder onderzoek, meer mitigatie

Bij reguliere aanvragen per project worden relatief veel kosten gemaakt voor het onderzoek, omdat dit uitsluitend moet zijn en wordt in verhouding weinig geïnvesteerd in mitigatie en compensatie. Bij een generieke aanpak wordt het zwaartepunt meer op de mitigatie en compensatie gelegd en minder op het onderzoek. Bij een generieke aanpak richt de onderzoeksinspanning zich vooral op het in beeld brengen van een aantal belangrijke verblijfsfuncties in het leefgebied van een populatie, zoals voortplantingsplaatsen (kraamverblijven), winterrustplaatsen en (grotere) kolonies huismussen en gierzwaluwen. Er wordt geen onderzoek verricht om elke individuele verblijfplaats in kaart te brengen of uit te kunnen sluiten. Wel worden er standaard maatregelen getroffen, ongeacht of er soorten in de woning zijn aangetroffen. Dit houdt in dat er voor elke projectwoning meerdere verblijfplaatsen voor gebouw-bewonende-soorten moeten worden gerealiseerd. Daarbovenop wordt op basis van de onderzoeksresultaten extra mitigatie aangebracht voor de belangrijkste aangetroffen verblijfplaatsen en zal waar nodig maatwerk moeten worden geleverd.

Ten opzichte van de reguliere procedure voor omgevingsvergunning Flora- en fauna-activiteit heeft een eigen generieke omgevingsvergunning Flora en fauna-activiteit de volgende voordelen:

- Planningszekerheid; een woningcorporatie kan, binnen de gegeven ecologische randvoorwaarden, gedurende de looptijd van de omgevingsvergunning zelf bepalen wanneer de projecten plaatsvinden en van start gaan. Geen vertraging of onzekerheid over de procedure omgevingsvergunning of voorschriften.
- Aanzienlijk minder onderzoeksinspanning omdat het onderzoek niet “uitsluitend” hoeft te zijn, maar zich richt op het in beeld brengen van grote groepen en belangrijke verblijfsfuncties. Het standaard natuurvrij maken en aanbrengen van alternatieve voorzieningen zorgt voor het veiligstellen van alle aanwezige verblijfsfuncties en staat van instandhouding van de voorkomende soorten.
- Geen tijdelijke mitigatie nodig, mits de werkgebieden per project niet te groot zijn en de projecten met voldoende tussentijd (gewinning) worden uitgevoerd. Waar nodig zal buiten de broedperiode van de huismus of gierzwaluw gewerkt moeten worden.
- Standaardmitigatie die generiek wordt aangebracht, onafhankelijk van de onderzoeksresultaten, daardoor nemen de aantallen verblijfplaatsen t.o.v. de reguliere procedure toe.
- Maatwerk mitigatie voor kwetsbare functies (bijv. massawinterverblijven) met snelle beoordeling (binnen 8 weken).
- Standaardmitigatie kan tijdens de uitvoering van de werkzaamheden worden aangebracht en is daardoor efficiënter (1 werkgang) en goedkoper te realiseren.

Uniforme opzet van een vergunningaanvraag

Om een snelle beoordeling en afhandeling van een aanvraag voor een generieke omgevingsvergunning te kunnen garanderen, vragen wij u de gegevens voor uw aanvraag uiteraard volledig, maar verder zo concreet en beknopt als mogelijk aan te leveren. Als uw gegevens nog niet volledig zijn, kunnen wij uw aanvraag niet in behandeling nemen.

Voor een aanvraag generieke omgevingsvergunning flora- en fauna-activiteit dient u de volgende gegevens in een activiteitenplan aan te leveren, in volgorde van opsomming. Deze gegevens kunnen waar nodig een keer per jaar geactualiseerd worden:

1. Contactgegevens aanvrager en adviseur (NAW + email)
2. Projectlocaties (kaart en adreslijst)
3. Activiteiten
4. Aangevraagde soorten en verbodsbepalingen waarvoor op grond van artikel 5.1 lid 2 sub g van de Omgevingswet (Ow) en afdeling 11.2 van het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) een omgevingsvergunning voor een flora- en fauna-activiteit wordt aangevraagd
5. Onderzoekmethodiek
6. Ecologische begeleiding (werkprotocol, natuurvrij maken, nacontroles)
7. Mitigatietaakstelling
8. Registratiesysteem
9. Monitoring
10. Juridische onderbouwing
11. Akkoord op voorschriften (aanvrager geeft akkoord op standaardvoorschriften uit bijlage 1)

De benodigde gegevens voor een aanvraag.

Sommige van deze punten dient u uiteraard zelf in te vullen, andere punten zoals bijvoorbeeld 5, 6, 7 en 10 kunt u grotendeels overnemen en onderschrijven, daardoor zal de beoordeling van uw aanvraag sneller verlopen.

1. NAW

Adres en contactgegevens van de aanvrager; de woningcorporatie (tevens leges-plichtige) met een contactpersoon en een emailadres.

Adres en contactgegevens van de betrokken ecologisch adviseur, indien meerdere adviesbureaus zijn betrokken, deze ook aanleveren, met een contactpersoon en emailadres.

Indien afwijkend van het adviesbureau, ook de gegevens van de ecologische begeleiding.

Indien van toepassing, gegevens van het bedrijf dat de mitigerende maatregelen uitvoert.

2. Projectlocatie(s)

Een duidelijk overzicht op kaart van de gemeenten, de projectwoningen en complexen die onder de omgevingsvergunning zullen vallen. Met daarbij vernoemt het totaal aantal woningen (verhuureenheden) dat op moment van aanvragen bij de woningbouwcorporatie in het bezit is.

In een digitaal registratiesysteem (zie ook punt 8) moet het actuele bestand met de adressen en huisnummers waar op dat moment werkzaamheden gepland zijn of in uitvoering zijn, voor toezicht en handhaving altijd direct opvraagbaar zijn. Zo lang deze woningen in totaal niet meer dan 100 woningen van het oorspronkelijke aantal afwijken en binnen de bebouwde kom van de in de aanvraag genoemde gemeenten liggen, kunnen deze onder dezelfde generieke omgevingsvergunning blijven vallen.

Wel moet hiervan dan jaarlijks (voor 1 februari) een update worden gegeven.

Voor een uitbreiding van het woningbestand met meer dan 100 woningen, of woningen in een nieuwe gemeente, zal tijdens de looptijd van de omgevingsvergunning, een wijzigingsverzoek aangevraagd moeten worden.

Het is ook mogelijk om particuliere woningen “mee te laten liften” onder een generieke omgevingsvergunning mits deze woningen onderdeel uitmaken van hetzelfde woonblok of binnen een straal van 50 meter van een woning van de woningcorporatie liggen en qua woningtype ook vergelijkbaar zijn (dit staat los van de hiervoor genoemde afwijking van maximaal 100 woningen).

Om mee te draaien in de uitvoering en onder dezelfde omgevingsvergunning, moeten de nieuwe en/of particuliere woningen wel binnen het onderzoeksgebied vallen van het betreffende deelgebied, daarmee ook al volledig onderzocht zijn en zijn meegenomen in het ecologisch werkprotocol en de startmelding. Er gelden voor deze particuliere woningen dan ook dezelfde mitigerende maatregelen en verplichtingen als voor de eigen projectwoningen. De woningcorporatie draagt de verantwoordelijkheid voor het correct uitvoeren van de maatregelen en de ecologische begeleiding. De voorzieningen moeten middels een contract duurzaam geborgd zijn of er moet voor gekozen worden de verplichte standaardvoorzieningen in eigen woningbezit te faciliteren en dit door te berekenen aan de particulieren.

3. Activiteiten die vallen onder de generieke omgevingsvergunning

Benoem de werkzaamheden en activiteiten waarvoor de generieke omgevingsvergunning flora- en fauna-activiteit van toepassing moet zijn op grond van de artikel 5.1 lid 2 sub g van de Ow en afdeling 11.2 van de Bal. De werkzaamheden moeten nodig zijn voor het wettelijk belang waarvoor de omgevingsvergunning is aangevraagd en kan worden verleend, daarbij moet ook mogelijke alternatieven voor de activiteit worden overwogen (zie ook punt 10). Dit betekent in het geval van sloop en nieuwbouw, dat de sloop noodzakelijk moet zijn óf dat een alternatief om te renoveren al nagenoeg dezelfde negatieve effecten heeft, zodat ook andere overwegingen als kostenefficiëntie of duurzaamheid een rol kunnen gaan spelen.

Het is onder een generieke omgevingsvergunning nog steeds de bedoeling dat alle werkzaamheden die mogelijk een negatief effect kunnen hebben op verblijfplaatsen en beschermde soorten zoveel mogelijk projectmatig en gelijktijdig uitgevoerd worden, net als onder de reguliere methodiek, je doet immers maar een keer onderzoek, maakt een keer ongeschikt en plaatst de eenmaal (standaard)voorzieningen. Als de versturende werkzaamheden namelijk ad-hoc en verspreidt over meerdere jaren zouden worden uitgevoerd, zou in het kader van de zorgplicht om doden of verwonden te voorkomen, een deel van deze maatregelen weer herhaald moeten worden, net als onder een reguliere ontheffing.

Het plaatsen van steigers (zonder steigerdoek) en het uitvoeren van schilderwerk of klein onderhoud waarmee op dat moment geen potentiële verblijfplaatsen verstoord of gehinderd worden, wordt niet gezien als overtreding. Dit is mogelijk anders bij actieve broedgevallen. Dit ter beoordeling van de ecologische begeleiding. Bij controle door handhaving moet hier dus een ecologische onderbouwing aan ten grondslag liggen. Dit geldt voor alle potentiële verblijfplaatsen, niet alleen voor die waar ook daadwerkelijk dieren zijn waargenomen.

Bij onder andere de volgende activiteiten zijn overtredingen op grond van afdeling 11.2 van het Bal te verwachten of niet volledig uit te sluiten:

- Slopen van gebouwen of verwijderen van delen daarvan
- Asbestsanering
- Dak-, gevel- of vloerisolatie
- Vervangen van dakbedekking of -constructie
- Vervangen of achterstallig onderhoud aan kozijnen, daklijsten, boeiboorden, schoorstenen, balkons, dakgoten.

- Schilder- en/of herstelwerk waarbij gaten of spleten > 0,7 cm worden gedicht.
- Plaatsen van steigers met steigerdoek.
- Herstel voeg- of metselwerk.
- Reinigen of impregneren van de gevel.
- Gaten boren of slijpen in dak, binnen- of buitengevel
- Plaatsen van zonnepanelen, zonnecollectoren, dakkappen of dakramen.
- Impregneren/verduurzamen van houtconstructies op zolders.
- Verwijderen van gevelgroen
- Plaatsen, monteren of aanpassingen aan faunavoorzieningen
- Overige onderhoudswerkzaamheden waarbij effecten op (mogelijke) verblijfplaatsen niet volledig uit te sluiten zijn.

4. Benoem de soorten en overtredingen op grond van afdeling 11.2 van het Bal waarvoor u de generieke omgevingsvergunning aanvraagt.

Welke soorten aanvragen?

Omdat er bij een generieke methodiek geen uitsluitend onderzoek wordt uitgevoerd en het onderzoek voor een groot deel nog moet plaatsvinden, is het op voorhand niet te zeggen welke soorten (of verblijfsfuncties) betrokken zullen zijn bij de werkzaamheden. Er zal dus op basis van de locatie en habitat een inschatting gemaakt moeten worden welke soorten enigszins te verwachten zijn.

Let op! Indien soorten generiek worden aangevraagd zal hier ook onderzoek naar moeten worden uitgevoerd en zullen daar ook standaard maatregelen en voorzieningen voor moeten worden getroffen.

Vraag om die reden dus geen soorten aan die in het plangebied niet of enkel bij hoge uitzondering te verwachten zijn. In de uitzonderlijke gevallen kunt u er dan beter voor kiezen om het deel van het project met deze soort, apart aan te vragen.

Van de gebouw-bewonende vogels zijn de nesten van huismus en gierzwaluw altijd jaarrond beschermd. Die van de kerk- en steenuil zijn dat ook, maar die komen hoofdzakelijk alleen in landelijk gebied voor of aan de randen van de bebouwde kom.

Nesten van spreeuw, zwarte roodstaart, boeren- en huiszwaluw zijn ook jaarrond beschermd als er onvoldoende alternatieven in de omgeving aanwezig zijn.

Voor alle vogels geldt dat indien eenmaal aan het broeden (actief nest) de nesten niet meer verwijderd of zodanig gestoord mogen worden dat de vogel daarbij het nest verlaat. Voor het verstoren van een actief nest zal dus ook geen omgevingsvergunning worden afgegeven. Er zullen daarvoor preventief maatregelen moeten worden genomen, zoals het vooraf inspecteren van het plangebied of ongeschikt maken voorafgaand aan het broedseizoen.

Voor (kleine) marterachtigen geldt dat de kans op aanwezigheid groter is bij leegstand, woningen met achterstallig onderhoud of (rommelige) percelen die grenzen aan groenstroken of spoorlijnen, dit is dus mede afhankelijk van de locatie van het woningbestand.

Indien het woningbestand volledig is gelegen binnen de bebouwde kom, zonder woningen die grenzen aan parken, bosranden of landschappelijk gebied en de tuinen buiten de scope vallen, blijven de betrokken soorten meestal beperkt tot gebouw-bewonende vogelsoorten, vleermuizen en de steenmarter.

Het is wel aan te raden om alle (mogelijk) voorkomende gebouw-bewonende vleermuizen aan te vragen, omdat deze op voorhand moeilijk uit te sluiten zijn als een gebouw in algemene zin geschikt is voor vleermuizen. We gaan er hierbij vanuit dat het onderzoek weliswaar niet toereikend is om alle bijzondere

soorten in beeld te krijgen, dan wel uit te sluiten, maar dat eventueel gemiste zeldzamere soorten wel voldoende beschermd zullen zijn door de sleepnetwerking van het standaard ongeschikt maken en de ruime mate waarmee alternatieve voorzieningen worden gerealiseerd. Indien meer kennis beschikbaar komt over specifieke vereisten die zeldzamere soorten stellen aan alternatieve voorzieningen zal deze kennis meegenomen worden bij de evaluatiemomenten en zullen voor deze soorten op kansrijke plaatsen aanvullende voorwaarden in het standaardpakket opgenomen worden.

Voor welke verbodsartikelen onder afdeling 11.2 van het Bal een omgevingsvergunning aanvragen?

Bij renovatie, sloop en nieuwbouw wordt in principe alleen een omgevingsvergunning voor een flora- of fauna-activiteit op grond van het Bal afgegeven voor het vernielen van verblijfplaatsen en het verstoren van beschermde dieren. Voor het vernielen van nestplaatsen van vogels geldt artikel 11.37 lid 1 onder b, voor verblijfplaatsen van vleermuizen artikel 11.46 lid 1 onder d en voor steenmarter artikel 11.54 lid 1 onder b. Het verstoren van vleermuizen is verboden op grond van artikel 11.46 lid 1 aanhef en onder b. Voor het verstoren van vogels verbod onder artikel 11.37 lid 1 onder d indien de SVI in gevaar komt, kan geen omgevingsvergunning worden afgegeven in verband met artikel 11.37 lid 3, omdat voor een omgevingsvergunning flora- en fauna-activiteit de staat van instandhouding niet in gevaar mag komen en diensgevolg ook niet zal komen. Voor het vangen of doden van vogels of vleermuizen of het wegnemen van eieren, wordt voor onderhoud, renovatie of sloop geen omgevingsvergunning flora- en fauna-activiteit afgegeven.

Benoem voor de aanvraag:

A. De Nederlandse naam en de Latijnse naam van de aan te vragen soorten.

Nederlandse naam	Latijnse naam	Aanvragen X
Vogels met jaarrond beschermde nesten		
Huismus	<i>Passer domesticus</i>	
Gierzwaluw	<i>Apus apus</i>	
Huiszwaluw	<i>Delichon urbicum</i>	
Spreeuw	<i>Sturnus vulgaris</i>	
Boerenzwaluw	<i>Hirundo rustica</i>	
Zwarte roodstaart	<i>Phoenicurus ochruros</i>	
Vleermuizen		
Gewone dwergvleermuis	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	
Ruige dwergvleermuis	<i>Pipistrellus nathusii</i>	
Laatvlieger	<i>Eptesicus serotinus</i>	
Gewone grootoorvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>	
Meervleermuis	<i>Myotis dasycneme</i>	
Tweekleurige vleermuis	<i>Vespertilio murinus</i>	
Baardvleermuis/	<i>Myotis mystacinus</i>	
Brandt's vleermuis	<i>Myotis brandtii</i>	
Bosvleermuis	<i>Nyctalus leisleri</i>	
Ingekorven vleermuis	<i>Myotis emarginatus</i>	
Vale vleermuis	<i>Myotis myotis</i>	
Kleine dwergvleermuis	<i>Pipistrellus pygmaeus</i>	
Franjestaart	<i>Myotis nattereri</i>	

Marterachtigen		
Steenmarter	<i>Martes foina</i>	
Overige soorten in overleg*		

*Generiek aanvragen betekent ook generiek mitigeren

- B. De verbodsartikelen uit het Bal (Ow) waarvoor u de generieke omgevingsvergunning flora- en fauna-activiteit aanvraagt.

Verbod	Artikel Omgevingswet (Ow)	Artikel Besluit activiteiten leefomgeving (Bal)	Aanvragen X
<i>Vogels (VR)</i>			
Nesten, rustplaatsen of eieren vernielen of wegnemen.	5.1, lid 2 g	11.37, lid 1 b	
Verstoren*	5.1, lid 2 g	11.37, lid 1 d	Kan niet worden aangevraagd*
<i>Zoogdieren (HR)</i>			
Verstoren	5.1, lid 2 g	11.46, lid 1 b	
Voortplantingsplaatsen of rustplaatsen beschadigen of vernielen	5.1, lid 2 g	11.46, lid 1 d	
<i>Zoogdieren (bijlage IX Bal)</i>			
Vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen beschadigen of vernielen	5.1, lid 2 g	11.54 lid 1 b (bijlage IX onder A)	
<i>*Ivm artikel 11.37 lid 3 van Bal</i>			

5. Onderzoeksinspanning

Om alle soorten en verblijfsfuncties volledig te kunnen uitsluiten dan wel aan te tonen, is veel onderzoek nodig. In de reguliere procedure wordt daarbij alleen voor de aangetroffen verblijfsfuncties gericht maatregelen getroffen. Hierdoor zijn de kosten voor het onderzoek in verhouding vele malen hoger dan de kosten voor de maatregelen waar de soorten uiteindelijk van profiteren.

Gezien de grote opgaven waar woningcorporaties voor staan wordt daarom ingezet op een andere systematiek, die naar verwachting ecologisch ook meer gaat opleveren. Hierbij worden grotere gebieden onderzocht waarbij men zich voornamelijk richt op de kwetsbare functies en grotere verblijfplaatsen. Deze zijn door de zwermactiviteit (vleermuizen) en groepsvorming (vogels) relatief makkelijk waar te nemen en vormen daarbij ook het belangrijkste te beschermen deel binnen een netwerk of populatie. Zo bespaart men onderzoekskosten die ingezet kunnen worden voor standaard natuurvrij maken (minder kans op slachtoffers) en voor het aanbrengen van extra voorzieningen (meer potentieel aan verblijfplaatsen). Bij de grote en belangrijke verblijfplaatsen die zijn aangetroffen worden dan aanvullend nog maatregelen getroffen of kan ingezet worden op behoud van de verblijfplaats.

Een belangrijk verschil met de nulmeting voor een SMP is dat het onderzoek niet in één keer voor het hele plangebied plaatsvindt, maar per deelgebied (project) zo kort mogelijk voorafgaand aan de uitvoering. Hierdoor zijn de onderzoekgegevens actueler en accurater. Dit heeft als voordeel dat eventuele nieuwvestiging of verplaatsing van belangrijke verblijfsfuncties binnen het plangebied als gevolg van de werkzaamheden, sneller zullen worden waargenomen.

Belangrijke verblijfsfuncties zijn bijvoorbeeld grote kolonies van huismussen (> 10 nesten binnen 50 m) of gierzwaluwen (> 5 nesten binnen 50 m) en kraamverblijfplaatsen of (massa)winterverblijfplaatsen van vleermuizen. Voor een volledig SMP voor een gemeente moeten ook andere sleutelfuncties, zoals essentiële foerageergebieden en migratieroutes in kaart worden gebracht, bij de werkzaamheden van woningcorporaties zijn hier, behalve misschien bij sloop en gebiedsontwikkeling, geen noemenswaardige effecten op te verwachten.

Met een grootschaliger en minder intensief onderzoek worden zeldzamere soorten zoals meervleermuis of soorten met een zachte sonar zoals de gewone grootoorvleermuis sneller over het hoofd gezien, maar de praktijk leert dat deze soorten ook bij regulier onderzoek conform het vleermuisprotocol al zelden tot nooit worden waargenomen. De verwachting is dat de standaard maatregelen (alle projectwoningen natuurvrij maken in het actieve seizoen) en het ruimschoots realiseren van alternatieve voorzieningen voldoende effectief zijn om een kleinere trefkans bij deze soorten te compenseren. Bij de standaardmitigatie zal voor een deel rekening gehouden worden met grotere vleermuissoorten zoals de meervleermuis en de laatvlieger en zal een percentage geschikt zijn voor de meer vrijhangende soorten zoals gewone grootoorvleermuis (zie voorschrift 39 en 40, bijlage 1 en bijlage 4).

Voor migrerende soorten zoals de meervleermuis geldt binnen Gelderland een extra verantwoordelijkheid als doelsoort voor de Natura 2000-gebieden Veluwe en Rijntakken. Het is daarbij zinvol en noodzakelijk dat de paarverblijven langs de migratieroutes in beeld worden gebracht. Vooralsnog lijkt het niet zinvol dit binnen een generieke omgevingsvergunning als extra onderzoeksinspanning in de paarperiode op te nemen, omdat de trefkans als zeer gering wordt geschat. Dit onderzoek kan beter breed met telemetrie onderzoek uitgezet worden. Er loopt al onderzoek rondom de Rijntakken. Een andere mogelijkheid voor gericht onderzoek richt zich op het inspecteren van bruggen en viaducten over de Rijn en IJssel. Als er duidelijkere richtlijnen voor onderzoek naar meervleermuis beschikbaar zijn, zullen deze opgenomen worden in de onderzoeksinspanning of zullen deze in een collectief uitgezet worden. Het is raadzaam om een deel van het onderzoekbudget (bijv. 2,5 %) hiervoor alvast te begroten en te reserveren.

Werkwijze onderzoek

De woningcorporatie deelt haar woningbestand op in logische deelgebieden. Voor het onderzoek en de uitvoering moeten de volgende randvoorwaarden in het projectplan worden vastgelegd en op kaart inzichtelijk worden gemaakt.

- Per deelgebied mogen maximaal 200 woningen of maximaal 10 ha (aaneengesloten) oppervlakte worden onderzocht. Dit komt overeen met ongeveer 3,5 km aaneengesloten straatlengte; waarbij ook de stegen, speelveldjes en parkeerplaatsen worden meegerekend.
- Daarnaast geldt als regel dat het hele deelgebied binnen een half uur in zijn geheel doorkruist en onderzocht moet zijn geweest, dus alle zijden van alle projectwoningen zijn onderzocht. Hierbij wordt uitgegaan van onderzoek per fiets met een gemiddelde snelheid van 7 km/u inclusief de nodige stops en tijd om notities te maken. Als het woningbezit binnen een gemeente erg verspreid ligt is dit minder efficiënt, maar geen reden om de afstanden te mogen vergroten. Zogenaamde “bloemkoolwijken” vragen waarschijnlijk ook kleinere deelgebieden, om toch aan de regel van een

half uur te kunnen voldoen. Bij gestapelde bouw zijn de straatlengte, oppervlakte en tijdsinterval leidend, mits rekening gehouden wordt met mogelijkheid massawinterverblijf.

- Voor alle soorten geldt minimaal één onderzoeker, per deelgebied, per onderzoekronde.
- De deelgebieden mogen per fiets worden onderzocht, dit is afhankelijk van de trefkans die dit oplevert voor de te onderzoeken functie.
- Het vleermuisonderzoek dient uitgevoerd te worden met behulp van batdetectors met opnamefunctie en bij onderzoek naar massawinterverblijf ook met warmtebeeldcamera's.
- De deelgebieden worden onderzocht door ervaren ecologen die zelfstandig de waarnemingen in het veld kunnen interpreteren en die afhankelijk van het type onderzoek; bij vleermuizen al minimaal 20 en bij huismussen en/ of gierzwaluwen al minimaal 10 veldbezoeken hebben uitgevoerd.

Let op! Per half jaar mag binnen een straal van 300 meter niet meer dan 1 deelgebied (max. 200 woningen) tegelijkertijd worden uitgevoerd.

De onderzoeken dienen voor elk deelgebied maximaal 19 maanden voor de start van de uitvoering (= moment van ongeschikt maken) plaats te vinden. Dus als het laatste onderzoek in september 2024 heeft plaatsgevonden, mag (in de juiste perioden) in 2025 ongeschikt worden gemaakt, tot en met uiterlijk april 2026. Op verzoek, en mits onderbouwd, kan dit termijn door vertraging in de uitvoering of om ecologische redenen met maximaal een half jaar verlengd worden. Hiervoor is wel eerst toestemming van bevoegd gezag nodig.

Let op! Na het veldseizoen moeten alle waarnemingen van verblijf- of nestplaatsen op puntlocatie en voor 1 februari van het opvolgende kalenderjaar zijn ingevoerd in het NDFF.

Minimale onderzoeksinspanning (vastleggen in activiteitenplan):

Huismussen:

Per deelgebied minimaal:

1 bezoek, van minimaal 2 uur, tussen **15 april en 15 mei**.

Tussen 7 uur en 11 uur. Zonnig of licht bewolkt, geen regen, wind niet > 4 Bft en niet onder de 10°C of boven de 25°C zijn. Alle waarnemingen meenemen, zowel een roepend mannetje als ander nest-indicerend gedrag. Indien groenstructuren worden waargenomen die als noodzakelijke dekking of kwetterplek functioneren, dienen deze te worden genoteerd en zullen de effecten van de werkzaamheden hierop in het ecologisch werkprotocol moeten worden meegenomen. Mogelijke broedgevallen van spreeuw, kauw of zwarte roodstaart kunnen hierbij worden meegenomen.

Er mag per fiets worden onderzocht

Gierzwaluwen en huiszwaluwen:

Per deelgebied minimaal:

2 bezoeken van minimaal 1,5 uur; 1 uur voor zonsondergang tot een half uur na zonsondergang, in de periode **tussen 1 juni en 10 juli**, met een tussenperiode van minimaal **20** dagen.

Droog, wind niet > 3 Bft. Na een zware storm/ depressie dient twee dagen gewacht te worden, voordat weer een ronde mag worden uitgevoerd. Alle nest-indicerende waarnemingen meetellen. Mogelijke broedgevallen van boerenzwaluw kunnen hierbij ook worden meegenomen.

Er mag per fiets worden onderzocht

Vleermuizen:

Per deelgebied minimaal:

1 avondbezoek van 2,5 uur tussen 15 april en 15 mei, voor het vaststellen van zwermactiviteit van **laatvliegers** (indicatie kraamverblijven).

2,5 uur gerekend vanaf zonsondergang. Droog, $\geq 12^{\circ}\text{C}$, niet > 4 Bft. Gericht op kopgevels en geschikte gebouwen.

Er mag per fiets worden onderzocht. Batdetector met opnamefunctie verplicht. Resultaten meenemen bij eerste avondbezoek kraamperiode.

1 avondbezoek kraamperiode vleermuizen (15 mei-15 juli). Minimaal 2,5 uur vanaf zonsondergang.

1 ochtendbezoek kraamperiode vleermuizen (15 mei-15 juli). Minimaal 2,5 uur tot zonsopkomst.

Minimaal **20** dagen tussen de twee bezoeken. Droog, $> 10^{\circ}\text{C}$, niet > 4 Bft.

Er mag per fiets worden onderzocht. Batdetector met opnamefunctie verplicht.

Indien een kraamverblijf is vastgesteld dan de volgende avond of uiterlijk 48 uur daarna, bij zonsondergang de uitvliegers tellen (mag met vrijwilligers).

1 bezoek paarperiode tussen 1 sept-21 sept. Minimaal 2 uur, tussen 3 uur na zonsondergang tot 2 uur voor zonsopkomst.

Droog, $> 10^{\circ}\text{C}$, niet > 4 Bft. Alle waarnemingen baltende individuen meenemen, clusteren tot paarterritoria voor de invoer in NDFF.

Er mag per fiets worden onderzocht. Batdetector met opnamefunctie verplicht.

2 bezoeken voor middernachtzwermen (massawinterverblijf); minimaal 2 uur, met start tussen 23.00 en 0.00 uur **tussen 1 augustus en 31 augustus**.

Alleen bij gebouwen hoger dan 12 meter met meer dan 3 bouwlagen of geschakelde bouw met dilatatievoegen.

Minimaal 10 dagen tussen de twee bezoeken. Droog, $> 10^{\circ}\text{C}$, niet > 4 Bft. Mag per fiets, maar elk gebouw moet minimaal 4 maal volledig (aan de buitenzijde) zijn geïnspecteerd met minimale tussentijd van 15 minuten. Batdetector met opnamefunctie en warmtebeeldcamera verplicht.

De benodigde minimale onderzoekinspanning is samengevat in tabel 1.

Tabel 1 Onderzoeksinspanning

Soort	Periode	Aantal bezoeken	Aantal onderzoekers per deelgebied
Huismus	15 apr-15 mei	1	1
Gierzwaluw	1 jun-10 jul	2	1
Laatvlieger kraam	15 apr-15 mei	1	1
Vleermuizen kraam*	15 mei-15 jul	2 (1 x ochtend)	1
Vleermuizen paartijd	1 sept-21 sept	1	1
Vleermuizen massawinter**	1 aug-10 sept	2	1
Steenmarter	Bij leegstand of klachten - op basis van sporen.		

*Waarvan 1 ronde in juni

**Alleen bij gebouwen hoger dan 12 m; en > 3 verdiepingen of geschakelde bouw met dilatatievoegen, combinaties bezoek paartijd mogelijk.

Indien voorafgaand aan de generieke omgevingsvergunning al onderzoek is uitgevoerd in deelgebieden conform de reguliere onderzoeksmethodiek (Kennisdocumenten en vleermuisprotocol 2021) mogen deze

onderzoeksresultaten tot drie jaar na het afronden van het onderzoek nog ingezet worden onder de generieke omgevingsvergunning van de woningcorporatie. Voor deze deelgebieden gelden dan wel gewoon de standaard maatregelen en voorzieningen en de aanvullende voorzieningen (maatwerk) zoals vastgelegd onder het activiteitenplan van de generieke omgevingsvergunning.

6. Ecologische begeleiding

De ecologische begeleiding moet minimaal uit de volgende onderdelen bestaan.

- a) Alle onderzoeksresultaten (verblijf- en nestplaatsen) vastleggen in GIS-applicatie (of kaart) en NDFF.
- b) Op basis van de onderzoeksresultaten en beoogde werkzaamheden beoordeeld een ecologisch deskundige (hierna ecooloog) welke effecten te verwachten zijn op de voorkomende soorten en functies.
- c) Op basis van het aantal projectwoningen wordt de standaardmitigatie vastgesteld (zie tabel 3 onder punt 9).
- d) Op basis van de onderzoeksresultaten wordt het maatwerk vastgesteld (zie tabel 4 onder punt 9).
- e) Op basis van punt a, b, c en d wordt de plaats van de standaardmitigatie en maatwerk bepaald en vastgelegd in de GIS-applicatie (of kaart).
- f) Op basis van de uit te voeren werkzaamheden en het type woningen of gebouw wordt door de ecooloog de manier van ongeschikt maken en werken vastgesteld (zie ook onder punt 7 en bijlage 3).
- g) De ecooloog stelt een ecologisch werkprotocol (EWP) op per project of deelgebied, met daarin opgenomen de uitkomst van punt a, b, c, d, e en f, en een (digitaal) logboek (voorbeeld zie bijlage 2). Op de werkplek is bij de uitvoerenden minimaal een digitale versie van het EWP aanwezig en is men op de hoogte van de inhoud en de consequenties voor de uitvoering. Op de werkplek is een (analoge) aftekenlijst voor de ecooloog aanwezig, hierop worden de benodigde controles afgetekend.
- h) De ecooloog geeft de startmelding voor een project (moment van ongeschikt maken) door aan bevoegd gezag. Bij de startmelding wordt aangegeven wie het aanspreekpunt is voor de ecologische begeleiding.
- i) De ecooloog controleert de correcte manier (uitvoering) van het ongeschikt maken en stuurt waar nodig bij.
- j) De ecooloog doet een uitvliegcheck bij zonsondergang voor vleermuizen en een broedvogelcheck voor vogels (zie voorschriften bijlage 1)
- k) Indien nodig worden aanvullende maatregelen genomen.
- l) De ecooloog (of de waarnemer) is gedurende de uitvoering van de werkzaamheden altijd bereikbaar in geval van calamiteiten.
- m) De ecooloog controleert de uitvoering van de permanente mitigatie, en tekent af voor akkoord.

7. Natuurvrij maken

Natuurvrij maken, ook wel ongeschikt maken genoemd, dient om te voorkomen dat soorten verwond of gedood worden als gevolg van de werkzaamheden. Door het ongeschikt maken worden de soorten gedwongen buiten het werkgebied hun heenkomen te zoeken. Dit kan echter niet op elk moment van het jaar. Afhankelijk van de soort zijn er meer en minder kwetsbare perioden. Indien binnen de kwetsbare perioden ongeschikt wordt gemaakt, of gewerkt wordt zonder dat van tevoren ongeschikt is gemaakt, is er alsnog een risico op doden of verwonden. Voor vleermuizen is de kwetsbare periode de kraam- en winterperiode, voor vogels is dit de broedperiode, voor huismus ook een vorstperiode. Er zal dus buiten deze perioden ongeschikt gemaakt moeten worden en nacontroles moeten plaatsvinden. Daarbij moet steeds rekening worden gehouden met alle mogelijk voorkomende soorten.

Let op! Aangezien geen uitsluitend onderzoek is uitgevoerd, moet bij werkzaamheden die een negatief effect kunnen hebben op een potentiële verblijfplaats, voor alle soorten en bij alle gebouwen die onderdeel uit maken van het woningbestand, standaard ongeschikt gemaakt worden.

Periode

In de volgende perioden (tabel 2) kan ongeschikt (natuurvrij) worden gemaakt.

Mits het daarna nog drie opeenvolgende dagen geschikt weer is (zie voorschriften bijlage 1).

Tabel 2 Natuurkalender gebouwbewonende soorten

Soort	Jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sept	okt	nov	dec
huismus	1	1	1-2	2				3	3		1	1
gierzwaluw	1	1	1	2				3	3	3	1	1
vleermuizen				2				3-4		4		
steenmarter	1	1	1-2	2				3			1	1

- 1) Ongeschikt maken voor deze soort mag mits minimaal tot 1 april vrije doorgang voor vleermuizen, voor huismus mag dit niet in een koudeperiode met winterse omstandigheden, zoals bij vorst of bij langdurige neerslag (aanhoudend > 1 dag) bij temperaturen onder de 5 °C.
- 2) Ongeschikt maken voor deze soort mag mits geen huismus, steenmarter of kraamverblijf aanwezig.
- 3) Ongeschikt maken voor deze soort mag na controle door ecooloog op late broedgevallen of jongen.
- 4) Ongeschikt maken voor deze soort mag mits na 1 aug extra avondcontrole op activiteit van laatvliegers bij die locaties waar eerder activiteit (ook foerageren < 200 m) van laatvliegers is vastgesteld; indien laatvlieger aanwezig pas ongeschikt maken na half augustus en niet na half oktober.

Methode

Bij renovatie en verduurzaming van de woningen wordt in principe gebruik gemaakt van wering of exclusion van de soort. Bij sloop of alleen dakrenovatie kan het geleidelijk ontmantelen van een verblijf- of nestplaats ook een optie zijn. Uitgangspunt is dat de kans op doden en verwonden te allen tijde voorkomen moet worden. De methode van ongeschikt maken is afhankelijk van het type gebouw, de constructie en de te verwachten soort(en).

De meest geschikte methode van ongeschikt maken, kan het best door de ecooloog bepaald worden in samenspraak met de aannemer.

Enkele voorbeelden van ongeschikt maken staan in bijlage 3, zie hiervoor ook de voorschriften in bijlage 1.

Verantwoordelijkheid

De begeleidend ecooloog ziet toe op een correcte uitvoering van het natuurvrij maken en mag de woning pas natuurvrij verklaren na een controle en akkoord op de afwezigheid van soorten. De uitvoering mag niet starten voor een afgetekende natuurvrijverklaring van de ecooloog. De initiatiefnemer en houder van de omgevingsvergunning is altijd eindverantwoordelijk voor het correct uitvoeren van de voorschriften en het EWP.

8. Ecologische controle

Na het ongeschikt maken voert de ecooloog een nacontrole uit (zie voorschriften in bijlage 1). Indien daarbij nog steeds soorten aanwezig zijn worden aanvullende maatregelen genomen. Daarna wordt opnieuw een controle uitgevoerd. Wanneer geen soorten meer worden waargenomen en aanwezig kunnen zijn, wordt het gebouw natuurvrij verklaard. Dit wordt afgetekend een formulier dat analoog op de werkplek aanwezig is.

De werkzaamheden moeten zo snel mogelijk, maar uiterlijk binnen 6 maanden na het moment van ongeschikt maken starten. De werkzaamheden per project waarvoor ongeschikt is gemaakt moeten vervolgens zoveel mogelijk aaneengesloten worden uitgevoerd.

9. Mitigatietaakstelling

Zoals aangegeven onder punt 5, wordt gemiddeld per wooneenheid minder onderzoekspanning geleverd dan gebruikelijk voor een reguliere aanvraag omgevingsvergunning (cf. richtlijn protocollen). Het onderzoek heeft als doel de belangrijke verblijfplaatsen; kraam- en (massa)winterverblijven en grote kolonies van vogels in kaart te brengen, niet elke individuele verblijf- of nestplaats.

Daar staat wel tegenover dat er standaard ongeschikt gemaakt moet worden en standaard mitigatie moet worden aangebracht (zie tabel 3). Dus ook voor de woningen waar bij het onderzoek geen verblijfplaatsen zijn vastgesteld!

Daarnaast wordt op basis van de onderzoeksresultaten; bij verblijfplaatsen van zeldzamere soorten, kraam- of winterverblijven of grote kolonies van vogels, extra voorzieningen of maatwerk gerealiseerd (zie tabel 4).

Omdat er gemiddeld genomen veel meer standaard voorzieningen worden aangebracht zijn er na de werkzaamheden ook meer voorzieningen beschikbaar dan strikt noodzakelijk voor de aanwezige soorten. Zodoende kan een deel van deze “overcapaciteit” aangewend worden voor de werkzaamheden die in de directe omgeving van start gaan. Met voldoende gewinningstijd tussen de projecten is het dan meestal niet nodig om tijdelijke voorzieningen aan te brengen. Alleen in geval van sloop of wanneer de projecten in ruimtelijke gezien te ver uit elkaar liggen kan tijdelijke mitigatie nodig zijn. De randvoorwaarden hiervoor worden verderop gespecificeerd.

De verblijfplaatsen en voorzieningen die als mitigatie of compensatie worden aangebracht, moeten worden bijgehouden in een salderingsboekhouding met GIS-applicatie (of kaart). Deze moet digitaal inzichtelijk zijn voor toezicht en handhaving.

Standaardmitigatie

Per projectwoning (of gebouw) geldt de onderstaande standaard mitigatie (tabel 3). Deze voorzieningen mogen per woonblok of binnen 200 meter in de buurt, deels geclusterd worden. Hierbij dient wel gelet te worden op de verhouding tot overige functies (dekking, migratie, foerageergebied, water) en spreiding in het plangebied.

Tabel 3 Standaard mitigatie (minimaal aantal te realiseren verblijfplaatsen)

Soort	Senioren woning < 5 m hoog	Grondgebond en woning > 5 m hoog	Appartementencomplex 3 tot 5 bouwlagen	Flat/ woontoren
Huismus	1	1	9 per gebouw (niet hoger dan 10 meter plaatsen)	-
Gierzwaluw	-	1	6 per gebouw	12 per gebouw
VL zomer/ paar	1	1	0,5 per woning	0,25 per woning
VL kraam	-	0,1	1 per gebouw	2 per gebouw
VL massawinter	-	-	1 per gebouw (bij >3 bouwlagen)	2 per gebouw*
Steenmarter	Voor steenmarter worden geen standaard voorzieningen aangebracht			

**Voor massawinterverblijven zijn nog geen bewezen alternatieve voorzieningen beschikbaar. Het is per eenheid toegestaan 1 x twee hiervoor speciaal ontworpen kasten (bijv. VMPW1 van Unitura) te plaatsen of anders 1 spouwvlak van minimaal 25 m² beschikbaar te stellen.*

Dus onafhankelijk van de onderzoeksresultaten worden er voor elke grondgebonden projectwoning standaard; 1 huismus voorziening, 1 gierzwaluwvoorziening, 1 vleermuisvoorziening en per 10 projectwoningen een kraamverblijf voor vleermuizen gerealiseerd.

Dus bijvoorbeeld voor 200 grondgebonden woningen in een deelgebied worden; 200 huismusnesten, 200 gierzwaluwnesten, 200 verblijfplaatsen voor vleermuizen en 20 kraamverblijven gerealiseerd. Binnen een deelgebied moeten deze voorzieningen worden aangebracht, daarbij kunnen de langgevels bijvoorbeeld ingezet worden voor het terugplaatsen van vogelschroot voor de huismus en het inbouwen van vleermuis- of gierzwaluwkasten. Bij de kopgevels kunnen bijvoorbeeld voorzieningen voor vleermuizen en gierzwaluwen geclusterd worden. Ook blinde gevels of liftkokers van flats die in het deelgebied of binnen 200 meter van de betreffende projectwoningen staan kunnen ingezet worden om voorzieningen te plaatsen, als er over het geheel genomen maar een goede (ruimtelijke) verdeling is in het aanbod van de standaardvoorzieningen. Uiteraard hebben kansrijke locaties daarbij de voorkeur.

Aanvullende mitigatie of maatwerk

Op basis van de resultaten uit het onderzoek moet aanvullende mitigatie worden aangebracht. Het gaat daarbij voor vogels om grotere kolonies van huismus (>10 nesten), gierzwaluw (>5) huiszwaluw (>5) of spreeuw (>5) in een woning of binnen een straal van 50 meter. En bij vleermuizen om zeer kwetsbare verblijffuncties zoals; kraamverblijven en massawinterverblijven van de gewone dwergvleermuis en kraamverblijven van minder algemene soorten, zoals bijvoorbeeld de laatvlieger, gewone grootoorvleermuis, of meervleermuis. Om deze functies goed te mitigeren is soms maatwerk nodig.

Indien sprake is van een van bovengenoemde bijzondere verblijffuncties, moet aanvullende mitigatie of maatwerk plaatsvinden. Daar waar belangrijke verblijfplaatsen of kolonies zijn vastgesteld dient de mitigatie gerealiseerd te worden in hetzelfde gebouw, of bij sloop en nieuwbouw, op dezelfde locatie.

De betrokken ecooloog zal tijdens het planningsproces met de aannemer als eerste nagaan of de betreffende (bijzondere) verblijfplaats behouden kan worden. Dit vanwege het grote belang voor de staat van instandhouding van de soort. Met een beperkte ontwerpaanpassing is dit vaak goed mogelijk. Daarbij is het dan wel van belang dat de verblijfplaats weer op tijd beschikbaar is voor de functie. Dus bijvoorbeeld gereed ruim voor het winterseizoen in het geval van een massawinterverblijf.

Indien het in de huidige vorm niet mogelijk is om de verblijfplaatsen te behouden, zal op dezelfde plek in de woning of gebouw een vergelijkbare voorziening moeten worden gerealiseerd en mogelijk nog enkele aanvullende voorzieningen (zie hiervoor tabel 4).

Let op! Deze aanvullende mitigatie komt dus boven op de standaardmitigatie.

Het alternatieve verblijf dient qua omvang minimaal geschikt te zijn voor hetzelfde aantal vleermuizen. Op die locaties waar kolonies van huismus aanwezig zijn moeten struikvormers of hagen die ten behoeve van de werkzaamheden verwijderd zijn, binnen een straal van 5 meter van een woning opnieuw aangeplant worden.

Indien binnen een project van de generieke omgevingsvergunning aanvullende mitigatie moet worden toegepast, wordt dit opgenomen in het EWP. Indien de aanvullende mitigatie, maatwerk voor massawinterverblijven of bijzondere kraamverblijven betreft (zie tabel 4) dient dat deel van het EWP middels een notitie ter goedkeuring aan bevoegd gezag te worden opgestuurd. De maatwerknotitie wordt binnen 8 weken beoordeeld. Dien dit wel tijdig in zodat eventuele aanpassingen in de planning nog kunnen worden meegenomen. Er kunnen namelijk aanvullende voorschriften voor de uitvoering worden opgelegd.

Tabel 4 Aanvullende mitigatie (afhankelijk van onderzoekresultaat)

Soort en functie	Grondgebonden woning > 5 m hoog	Appartementencomplex 3 tot 5 bouwlagen	Flat/ woontoren
Huiskolonie > 10 nesten binnen 50 m	Zelfde aantal nesten realiseren in woonblok of < 50 m van woonblok	Zelfde aantal per gebouw	-
Gierzwaluw-kolonie > 5 nesten binnen 50 m	Zelfde aantal nesten in zelfde gevel/ dak	Zelfde aantal per gebouw	Minimaal 12 per gebouw of meer indien aantal hoger
Kraamverblijf gewone dwergvleermuis < 75 ex.	1 kraamkast in zelfde woning; 2e binnen < 200 m	2 per gebouw	3 per gebouw
(Massa)winter-verblijf gewone dwergvleermuis*	-	Behouden en 1 extra alternatief of 2 geschikte alternatieven* in zelfde gebouw	Behouden + 1 extra alternatief of 3 geschikte alternatieven* in zelfde flat
Kraamverblijf gewone dwergvleermuis > 75 ex.* of kraamverblijf andere vleermuissoorten* of paarverblijf meervleermuis*	Verblijfplaats behouden en 1 extra kraamkast < 200 meter of minimaal 3 geschikte alternatieven* < 200 meter, waarvan 1 in zelfde woning	Verblijfplaats behouden en 1 extra kraamkast in complex of minimaal 3 geschikte alternatieven* < 200 meter, waarvan minimaal 2 in zelfde gebouw	Verblijfplaats behouden en 1 extra kraamkast in flat of minimaal 3 geschikte alternatieven* < 200 meter, waarvan minimaal 2 in zelfde flat
Steenmarter	1 steenmarterkast op geschikte locatie	1 steenmarterkast op geschikte locatie	1 steenmarterkast op geschikte locatie
Spreeuw/ huiszwaluw > 5 nesten binnen 50 m	Zelfde aantal als in woning	Zelfde aantal als in gebouw	-

*Betreft maatwerk dat eerst ter goedkeuring aan bevoegd gezag moet worden voorgelegd.

Voor een maatwerknootitie (ter beoordeling en als onderdeel EWP) moeten de volgende gegevens worden aangeleverd, anders kan deze niet (tijdig) in behandeling worden genomen:

- Locatie van de verblijfplaats waarvoor maatwerk noodzakelijk is op een plattegrond.
- Geplande periode van uitvoering werkzaamheden.
- Ecologische onderbouwing moment van ongeschikt maken (indien nodig).
- Werkmethode en moment waarop verblijfplaats weer functioneel kan zijn.
- Indien van toepassing; onderbouwing waarom verblijfplaats niet behouden kan blijven (overeenkomstig belang?)
- Locatie te realiseren alternatieve verblijfplaats, waar mogelijk op zelfde plaats, met een tot twee extra alternatieven binnen een straal van 200 meter.
- Dwarsdoorsneden en/of bouwtekening van alternatieve verblijfplaats(en).

Maatwerk kolonie gierzwaluwen

Bij kolonies van gierzwaluwen (> 5 nesten binnen 50 meter of een gebouw) dient buiten de broedperiode te worden gewerkt. De nestplaatsen blijven daarbij behouden of er worden binnen 1 meter alternatieve voorzieningen gerealiseerd. Indien een deel van de meer dan 5 nestplaatsen buiten de projectwoningen zit maar binnen 50 meter, moet de locatie als kolonie geregistreerd en behandeld worden, maar hoeft alleen voor het aandeel van de projectwoningen gecompenseerd te worden. Indien buiten broedperiode werken niet mogelijk is (bijvoorbeeld bij sloop) dienen er een volledige broedperiode voorafgaand aan het jaar van de ingreep, tijdelijke nestkasten te worden geplaatst binnen 150 meter van de oorspronkelijke locatie. Daarbij dienen er tijdens de gewenningsperiode (broedperiode) met enige regelmaat lokgeluiden van gierzwaluwen te worden afgespeeld (voor richtlijnen zie kennisdocument gierzwaluw van BIJ12).

Tijdelijke mitigatie

Bij het ongeschikt maken van woningen wijken beschermde soorten doorgaans uit naar reeds bekende verblijfplaatsen in de omgeving. Bij de reguliere methode van mitigeren worden hiervoor vaak tijdelijke voorzieningen aangeboden. Bij de generieke methode worden er door het aanbrengen van de standaardmitigatie ruim voldoende alternatieve verblijfplaatsen in een deelgebied gerealiseerd. Door vervolgens de projecten gefaseerd uit te voeren middels een logische routing in en tussen de deelgebieden, kan ervoor gezorgd worden dat er voldoende uitwijkmogelijkheden zijn in de directe omgeving van de oorspronkelijke verblijfplaatsen.

In sommige gevallen kan het noodzakelijk zijn om tijdelijk, extra mitigatievoorzieningen te plaatsen. Dit is het geval als er in een deelgebied bij het onderzoek belangrijke functies (zoals genoemd in tabel 4) zijn aangetroffen, terwijl er binnen **200 meter** geen (vergelijkbaar) eigendom van de woningcorporatie ligt waar voldoende alternatieven kunnen worden aangeboden. Die alternatieven kunnen bestaan uit nog niet gerenoveerde woningen waar voldoende verblijfruimte aanwezig is in de spouw of onder het dak, óf uit een (vergelijkbare) gerenoveerde wijk waarbij al voldoende standaardmitigatie is geplaatst.

De tijdelijke mitigatie hoeft alleen aangebracht te worden, in die gevallen dat er ook in de kwetsbare periode voor die functie gewerkt wordt. Dus bijvoorbeeld in de broedperiode van de huismus of in de kraamperiode van vleermuizen. De tijdelijke mitigatie moet dan conform de reguliere factor en voorgeschreven gewenningsperioden binnen 200 meter aangebracht worden (zie ook de voorschriften in bijlage 1). Dit houdt in factor 2 bij huiskolonies, factor 3 bij gierzwaluwkolonies en factor 4 bij kraamverblijven. Bij massawinterverblijven heeft behoud en volledig werken buiten kwetsbare periode altijd de voorkeur.

Mitigatie uitvoering (producten)

Voor de verschillende mogelijkheden van mitigatie verwijzen wij u naar de voorbeelden en richtlijnen in de mitigatiecatalogus van Arcadis [mitigatiecatalogus 2021 Arcadis](#) of de Nationale Kennisbank Natuurinclusief Bouwen <https://nknbnl.nl/> en de aanwijzingen in bijlage 4.

Maar let op!

Maatwerkvoorzieningen in boeiboorden, gevelbetimmeringen, overstek, schoorsteen- of goetombouw met voorzieningen, mogen voor vleermuizen maximaal 25% van de standaardmitigatie uitmaken. Dit omdat deze voorzieningen niet voldoende gebufferd zijn als winterverblijf. Daarvoor dienen de kasten volledig te zijn ingebouwd. Indien uit monitoring blijkt dat bepaalde voorzieningen goed functioneren voor de nodige verblijfsfuncties, kan na overleg opgeschaald worden. Voor gierzwaluwen mag het percentage voorzieningen dat in overstekken of ombouwen aangebracht wordt hoger liggen (tot 75 %) mits aan de juiste maatvoeringen (zie bijlage 4) en spreiding wordt voldaan. Voor huismussen zal vaker ingezet worden op het terugplaatsen van het vogelschroot tot boven de tweede dakpan. De monitoring zal voor een deel ook gericht zijn op het functioneren van gerenoveerde daken als winterschuilplaats voor de huismus.

Het als standaardmitigatie terugplaatsen van vogelschroot voor de huismus en open laten van de spouwruimte door deze niet, of maar ten dele te isoleren, is voornamelijk voor 100 % toegestaan, mits voldoende spreiding gehandhaafd blijft binnen de verschillende deelgebieden en er aan de maatvoeringen en randvoorwaarden zoals vernoemd in bijlage 4 en de mitigatiecatalogus van Arcadis voldaan kan worden. Voor omrekenfactoren van standaardmitigatie naar maatwerkvoorzieningen zie ook alinea “maatwerk en oppervlaktes” hieronder en tabel 5.

Indien innovatieve of experimentele mitigatievoorzieningen, die nog niet of onvoldoende zijn bewezen zijn (= niet als bewezen opgenomen in mitigatiecatalogus Arcadis of Kennisbank) binnen een project worden ingezet, mogen deze maximaal 25 % van de mitigatietaakstelling per deelgebied en soort uitmaken. Hiervoor geldt dan tevens ook een monitoringsverplichting.

Spreiding en plaatsing

De standaardmitigatie moet voldoende verspreid worden over het deelgebied of onderbouwd geconcentreerd op kansrijke locaties binnen (of in de directe omgeving van) het deelgebied. Als richtlijn kan men hanteren dat in elk kwadrant van een deelgebied, dus ongeveer 2,5 ha van de 10 ha, voor elke soortgroep voorzieningen zijn geplaatst. Binnen een kwadrant mogen deze wel geclusterd zijn op kansrijke of praktische plaatsen. De voorzieningen moeten, zover van toepassing, geplaatst worden conform de richtlijnen uit de kennisdocumenten van BIJ12. Dit geldt dus ook voor de gemiddelde afstanden van de standaardmitigatie tot de “potentiële” verblijfplaatsen (< 200 meter). De ecoloog ziet hierop toe.

Maatwerk en oppervlaktes

Het aanbrengen van speciale prefab inbouwkasten als mitigatie heeft voordelen, zo zijn vleermuiskasten vaak zelfreinigend, de gebruikte materialen diervriendelijk en de maatvoeringen op de soort afgestemd. Een ander voordeel is dat hun doel en functie bij plaatsing in een gebouw onmiskenbaar is, waardoor ze minder snel (onbedoeld) onklaar worden gemaakt.

Het nadeel is dat de oppervlaktes en inhoud vaak beperkt zijn en ze daardoor niet ingezet kunnen worden voor alle functies en alle soorten. Het inbouwen is daarbij relatief duur en zorgt soms ook voor koudebruggen. Door bijvoorbeeld vogelschroot terug te plaatsen of delen van de spouw niet op te vullen maar vanuit de binnenkant te isoleren, kunnen er ook geschikte “natuurlijke” verblijfplaatsen gerealiseerd worden. Voor de open spouwruimte moet dan wel een invliegsteen ingebouwd worden.

Bij het toepassen van dit soort maatwerk moet met een aantal randvoorwaarden rekening worden gehouden, zie ook bijlage 4.

In tabel 5 worden de omrekenfactoren gegeven waarmee de standaardmitigatie in maatwerkvoorzieningen kunnen worden omgezet.

Tabel 5 Omrekenfactor standaard (T3) en aanvullende mitigatie (T4) naar maatwerk

	Eenheid standaard inbouwvoorziening	M1 (strekken) of M2 (vierkante meter)
Huismus standaard	Per 2 te realiseren nestplaatsen	Terugplaatsen van vogelschroot boven tweede dakpan aan minimaal 1 dakzijde (5-7 m ¹) van een woning. Niet aan zuidzijde! Toegang minimale doorsnede 3,5 cm, hoogte onder dak minimaal 8 cm
Huismus (10+) aanvullend*	Per locatie van 1 te compenseren kolonie	Per kolonie bij minimaal 5 woningen terugplaatsen van vogelschroot boven tweede dakpan aan minimaal 1 dakzijde. (5-7 m ¹) Of bij 3 woningen aan 2 zijden. Niet aan zuidzijde!
Gierzwaluw standaard	1 te realiseren nestplaats op 1 voorziening	Inbouwkasten of kasten in overstek max. 5 per kopgevel of over volledige kopgevel, minimaal 5 geschikte broedruimten (minimale hoogte en grondoppervlak nestkast) gerealiseerd achter kantpannen, toegang 30 x 65 mm.
Gierzwaluw (5+) aanvullend*	Per kolonie zelfde aantal nestplaatsen realiseren	Zelfde maximale aantallen als standaard hierboven
Zomerverblijf vleermuis standaard	Per 4 te realiseren verblijfplaatsen Per 10 te realiseren verblijfplaatsen + 1 kraam Per 20 te realiseren verblijfplaatsen + 2 kraam	1 topgevel van minimaal 5 m ² ongeïsoleerd 1 topgevel van minimaal 15 m ² ongeïsoleerd (< 150 m) 1 volledige kopgevel ongeïsoleerd (< 150 m)
Kraamverblijf standaard	Per 1 te realiseren kraamverblijf Per 2 te realiseren kraamverblijf	1 topgevel van minimaal 5 m ² ongeïsoleerd(< 150 m) 1 topgevel van minimaal 15 m ² ongeïsoleerd(< 150 m)
Kraamverblijf (> 75) aanvullend*	Per te realiseren kraamverblijf (> 75 ex)	1 topgevel van minimaal 15 m ² ongeïsoleerd(< 150 m)

	Per 2 te realiseren kraamverblijven (>75 ex)	2 topgevels van minimaal 15 m2 ongeïsoleerd of 1 volledige kopgevel ongeïsoleerd(< 150 m)
Massawinterverblijf standaard en aanvullend*	Per te realiseren massawinterverblijf	Minimaal 1 volledig spouwvlak ongeïsoleerd (> 25 m2) toegang > 12 meter, bij voorkeur aan de noordzijde of doorlopend in hoek: noord-oost of noord-west
Grootoorvleermuis* kraamverblijf	Per te realiseren kraamverblijfplaats	Maatwerk zolder > 5m3 of bij vrije spouwruijnte (spouw minimaal 7 cm diep en > 5 m2)
Laatvlieger* kraamverblijf	Per te realiseren kraamverblijfplaats	Maatwerk 1 topgevel van minimaal 15 m2 ongeïsoleerd met doorlopende verbinding met dakbeschot. Diepte spouw > 3cm
Meervleermuis* kraamverblijf	Per te realiseren kraamverblijfplaats	Maatwerk 1 topgevel van minimaal 15 m2 ongeïsoleerd. Diepte spouw > 3,5 cm

*Het aanvullend maatwerk zal meegenomen worden in het monitoringsplan

Koppelkansen en uitwisseling met een SMP

Indien een gemeente, waarbinnen de woningcorporatie haar woningbezit heeft, ook een eigen SMP heeft, kan gezocht worden naar uitwisseling en integratie op het gebied van onderzoeksgegevens en de mitigatie. Zo kan de benodigde standaardmitigatie van een woningcorporatie voor een deel aangebracht worden in bijvoorbeeld een schoolgebouw in de wijk.

Andersom kan de woningcorporatie mitigatieverplichtingen van particulieren die vallen onder het SMP overnemen tegen een gepaste vergoeding vanuit het mitigatieplan van de gemeente. Dit soort uitwisselingsprojecten moeten wel schriftelijk vastgelegd zijn en door beide partijen en een ecooloog ondertekend worden.

De kosten van de mitigatieverplichting (voor verblijfplaatsen) voor een deel inzetten voor het creëren van andere functies zoals vliegroutes, kwetterbosjes of kwaliteitsverbetering van foerageergebieden, zijn mogelijk ook opties, maar zullen dan altijd eerst in overleg moeten gaan met de provincie.

10. Registratiesysteem

Het registratiesysteem onder een generieke omgevingsvergunning bestaat uit verschillende onderdelen en rapportages. Ten behoeve van controle door het bevoegd gezag zijn er drie schaalniveaus te onderscheiden waarop de projecten inzichtelijk gemaakt moeten kunnen worden (zie ook voorschrift 10 tot en met 14 in bijlage 1).

1. De algemene projectregistratie in GIS waarin alle deelgebieden die vallen onder de generieke omgevingsvergunning van de woningcorporatie zijn opgenomen en waarin een overzicht van het tot dan toe gerealiseerde deel van het onderzoek en de mitigatieboekhouding is terug te vinden.
2. De specifieke projectregistratie; is de registratie per deelgebied met daarin de adressen van het woningbezit, de planning en werkzaamheden van het project (wanneer bekend) het ecologisch onderzoek met onderzoekresultaten en effectbeoordeling (wanneer uitgevoerd) en de uitwerking van het ecologisch werkprotocol voor de uitvoering (wanneer gepland).
3. Op de werklocatie moet wel altijd een analoge of digitale kopie van de omgevingsvergunning en het ecologisch werkprotocol aanwezig zijn en een analoge aftekenlijst en natuurvrijverklaring. Het

logboek met foto's (zie voorschrift 12 bijlage 1) mag digitaal bijgehouden worden, maar moet op verzoek van toezicht of handhaving direct getoond kunnen worden.

Algemene projectregistratie woningcorporatie

Het streven is dat er per woningcorporatie een centrale GIS-omgeving wordt opgezet, waarin alle gegevens door alle stakeholders in te voeren en op te vragen zijn.

De algemene projectregistratie moet bestaan uit een duidelijk overzicht op kaart met daarop aangegeven:

- het woningbezit van de corporatie en de directe omgeving;
- de deelgebieden, de straatnamen met huisnummers en de individuele projectwoningen;
- de woningen of gebouwen moeten een registratienummer hebben die terug te vinden is in de mitigatieboekhouding en de specifieke projectregistratie per deelgebied.

Aan de algemene registratie wordt een jaarplanning voor het onderzoek en de uitvoering van het komende jaar gekoppeld, die eenmaal per jaar op een vastgestelde datum met de provincie wordt gedeeld.

Later worden hier de onderzoekresultaten en mitigatievoorzieningen met een aparte layer aan toegevoegd. Op basis van het registratienummer (kenmerk woning) moet duidelijk zijn waar (locatie) en welke (type) standaardmitigatie voor die woning is gerealiseerd én waar en hoe eventuele aanvullende mitigatie/ maatwerk op grond van de onderzoekresultaten voor die woning wordt gemitigeerd of gecompenseerd.

Specifieke projectregistratie (per deelgebied)

De onderzoeken worden uitgevoerd en ingepland per deelgebied. De uitvoering van de werkzaamheden vinden in principe binnen anderhalf jaar na het onderzoek plaats, dit kan maximaal met een half jaar verlengd worden.

Na het onderzoek per deelgebied wordt een rapportage opgesteld met daarin:

de onderzochte soorten, de datums en tijden van de verschillende onderzoeken, de veldomstandigheden, aantal en deskundigheid van de onderzoekers, de aangetroffen soorten en functies en de locaties van deze functies. Per deelgebied worden de onderzoekresultaten in NDFF (alleen verblijfplaatsen) en de GIS-omgeving (verblijfplaatsen en essentiële functies) ingevoerd.

Op basis van de onderzoeksresultaten, de uit te voeren werkzaamheden, effectbeoordeling en mitigatietaakstelling (standaard en aanvullend) worden in overleg met de ecooloog en de aannemer de ecologische werkprotocollen (EWP) per project opgesteld. In het EWP staat in ieder geval hoe en wanneer ongeschikt wordt gemaakt, onder welke ecologische randvoorwaarden de werkzaamheden moeten worden uitgevoerd en waar en welke voorzieningen moeten worden aangebracht.

Per deelgebied worden vervolgens de locaties van de aangebrachte standaardmitigatie en aanvullende mitigatie en/of maatwerk, die zijn gekoppeld aan de registratienummers van de projectwoningen waarvoor zij zijn aangebracht (via "tables and attribute") in de GIS-omgeving gezet.

Het type van de standaardmitigatie, aanvullende mitigatie/ soort maatwerk wordt vermeld in een legenda, het maatwerk krijgt op basis van een kenmerk een uitwerking in een aparte bijlage of verwijzing naar maatwerknootitie die al is beoordeeld.

Registratie op projectlocatie (voor uitvoering)

Op de projectlocatie is altijd een analoge of digitale kopie van de omgevingsvergunning en het EWP aanwezig met de contactgegevens met telefoonnummer van de ecologisch begeleider van het project. Voor controle door toezicht of handhaving is op ieder gewenst moment een (digitaal) logboek met foto's beschikbaar. Op de projectlocatie is verder een analoog formulier voor de natuurvrijverklaring en een aftekenlijst voor de ecologische begeleiding aanwezig (zie ook voorschrift 12, bijlage 1).

Alle werknemers aanwezig op de werklocatie moeten op de hoogte zijn van het doel en strekking van het EWP en de consequenties die dit heeft voor de uitvoering.

De natuurvrijverklaring (akkoord op correct ongeschikt maken) wordt na de benodigde nacontrole(s) door de ecologisch begeleider ingevuld en getekend vóór de start van het project (werkzaamheden).

De stappen uit het EWP en controlebezoeken van de ecologisch begeleider, bevindingen, afwijkingen uitvoeringsplan of calamiteiten worden afgetekend op de analoge lijst die op de werkplek aanwezig is. Het logboek waarin door de ecologisch deskundige foto's van de werkzaamheden en de geplaatste voorzieningen worden opgenomen, en eventuele afwijkingen van het ecologisch werkprotocol worden gemotiveerd, mag digitaal worden bijgehouden, maar kan indien gewenst direct aan bevoegd gezag getoond worden.

11. Monitoring

Het is niet zinvol tijdens de looptijd van de omgevingsvergunning steeds voor het hele plangebied de aanwezigheid van (de belangrijkste) verblijfplaatsen te monitoren, omdat dit al kort voor de uitvoering per deelgebied wordt gedaan. De monitoring kan zich daarom beter richten op de functionaliteit van de aangebrachte mitigatie en het (succesvol) behoud van de bestaande verblijfplaatsen. Ook de functionaliteit van innovatieve voorzieningen kunnen gemonitord worden. Dit zal uiteindelijk bijdragen aan een betere ecologische kennis voor de soortbescherming.

Voorlopig gaan wij uit van onderstaande monitoringsinspanning. Nieuwe inzichten kunnen tot aanpassingen leiden van het monitoringsplan.

De monitoring bestaat uit 4 onderdelen. Twee jaar na de start van een project start de eerste monitoring. Daarna met het interval genoemd onder punt 1 t/m 4. Bij de monitoring kunnen batdetector, verrekijker, endoscoop of warmtebeeldcamera worden gebruikt. De onderdelen 1 en 2 zijn lineair, dus hoe meer projecten gedurende looptijd omgevingsvergunning zijn afgerond, hoe groter de aantallen die onder de 10% (resp. 20%) gemonitord worden.

1. Voor huismussen en vleermuizen tweejaarlijks monitoren van 10% van de aangebrachte mitigatie; standaard voorzieningen en maatwerk dat als standaard mitigatie is aangebracht (bijv. open spouwruimte) die representatief zijn voor het type mitigatie dat is aangebracht.
2. Voor gierzwaluwen driejaarlijks monitoren van 20 % van de aangebrachte mitigatie (standaard voorzieningen en maatwerk dat als standaard is aangebracht) die representatief is voor het type mitigatie dat is aangebracht.
3. Tweejaarlijks monitoren van alle aanvullend aangebrachte mitigatie/ compensatie (behoud, prefab of maatwerk) op locaties van kolonieplaatsen, kraamverblijven (> 75) en massawinterverblijven op grond van de onderzoekresultaten (cf. tabel 4).
4. Op een voor de soortgroep geschikt moment (zie punt 5. onderzoeksinspanning) eenmaal na drie jaar en eenmaal na vijf jaar na de uitvoering van sloop of renovatie, gericht op zoek gaan naar de aanwezigheid van de belangrijke functies (cf. tabel 4) in een straal van 200 meter rondom de oorspronkelijke locatie.

Voor de generieke omgevingsvergunning zal na het eerste jaar in overleg met de woningcorporatie een definitief monitoringsplan worden opgesteld (zie voorschriften 36 t/m 38 in bijlage 1).

12. Juridische onderbouwing aanvraag

Voordat bevoegd gezag een omgevingsvergunning kan afgeven voor een flora- en fauna-activiteit zoals bedoeld in artikel 11.37 lid 1, 11.46 lid 1 of 11.54 lid 1 van het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal) moet op grond van artikel 8.74j, 8.74 k en 8.74 l van het Besluit kwaliteit leefomgeving (hierna Bkl) minimaal aan de volgen drie randvoorwaarden voldaan zijn:

1. Er bestaat geen andere bevredigende oplossing;
2. De activiteit is nodig in het belang van een voor de soortgroep in artikel 8.74 van het Bkl genoemd belang;
3. De activiteiten niet leiden tot een verslechtering van de staat van instandhouding van de soort of de activiteit geen afbreuk doet aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

1. Er bestaat geen andere bevredigende oplossing;

De initiatiefnemer moet vooraf bekijken of er geen (redelijk) alternatief bestaat voor de activiteit, waarbij een overtreding op beschermde soorten plaatsvindt. Bij deze afweging van alternatieven dient op drie onderdelen getoetst te worden:

- a) De locatie waar de activiteit plaatsvindt;
- b) De periode waarin de activiteit plaatsvindt;
- c) De manier waarop de activiteit plaatsvindt (werkmethode);

Indien op een van deze 3 onderdelen een reëel alternatief mogelijk is waarbij geen of minder effecten op de beschermde soorten te verwachten zijn, dient dit doorgevoerd te worden voordat een omgevingsvergunning kan worden afgegeven. Wat als reëel of redelijk beschouwd mag worden is bijvoorbeeld afhankelijk van de verhouding tussen kosten en de omvang van het project en de praktische uitvoerbaarheid.

a) Andere locatie

De woningcorporaties verrichten noodzakelijk onderhoud (klein en groot onderhoud) aan de woningen die zij beheren. In het kader van bouwtechnische en/of energetische doelstellingen en verplichtingen (Energieakkoord en Klimaatakkoord) worden ook veel van deze woningen de komende jaren gerenoveerd en in sommige gevallen zelfs gesloopt en herbouwd. Al deze werkzaamheden kunnen niet op een andere plek worden uitgevoerd. Het betreft werkzaamheden aan bestaande woningen en gebouwen die aan de locatie zijn gebonden. Het niet tijdig onderhouden, renoveren of vernieuwen van bestaande woningen leidt tot (sociaal) verval en uiteindelijk kapitaalvernietiging.

b) Andere periode

De werkzaamheden voor groot onderhoud of renovatie zijn omvangrijk en nemen daarom vaak langere perioden (3 tot 9 maanden) in beslag. Bij sloop en nieuwbouw is dit uiteraard nog langer. Gezien de grote opgave en tijdsdruk die volgt vanuit het Energieakkoord, het tekort aan arbeidskrachten en het gebrek aan alternatieve werkzaamheden in minder geschikte perioden is het daarom niet altijd te voorkomen dat er zoveel mogelijk jaarrond en dus ook in kwetsbare periodes van gebouw-bewonende soorten gewerkt moet worden. Daarbij is het ook efficiënter en voor de bewoners minder belastend om de werkzaamheden zoveel mogelijk tegelijkertijd of op zijn minst aansluitend uit te voeren. De werkzaamheden worden in overleg met de ecooloog en de aannemer zodanig gepland dat er altijd ongeschikt gemaakt kan worden buiten de kwetsbare periodes van de verschillende gebouw-bewonende soorten, hierdoor blijven de effecten op de soorten beperkt en wordt doden en verwonden in ieder geval voorkomen. Waar mogelijk wordt ook buiten de kwetsbare periodes gewerkt, zoals bij grote (cf. Tabel 4) mus- of gierzwaluwkolonies, massawinterverblijven en kraamverblijven zodat de functionele periode van deze verblijfplaatsen zoveel mogelijk ontzien wordt.

c) *Andere werkmethode*

Als de werkzaamheden op een manier uitgevoerd kunnen worden waarbij geen verstoring plaatsvindt, heeft dit uiteraard de voorkeur. Bij de meeste bouwwerkzaamheden is er echter een risico op verstoring of het vernielen van verblijfplaatsen. Denk bijvoorbeeld aan onderhoud aan kozijnen waarbij (onbewust) al gaten dichtgemaakt kunnen worden die toegang verschaffen tot een verblijfplaats. Behalve voor klein onderhoud moeten dus voor de meeste werkzaamheden voorzorgsmaatregelen genomen worden om de woningen natuurvrij te maken. Ook het plaatsen van steigers heeft in sommige gevallen mogelijk al een negatief effect. Eenmaal ongeschikt gemaakt, is de gekozen werkmethode minder relevant. Wel relevant is dan nog de snelheid waarmee de woning weer geschikt gemaakt kan worden en of een verblijfplaats behouden kan blijven door een andere uitvoering te kiezen, bijvoorbeeld door het van binnenuit isoleren van een dak of gevel, om zo dak- of spouwruimte ongemoeid te laten.

Met het bovenstaande in acht genomen komen wij tot de conclusie dat er geen andere bevredigende oplossingen zijn voor de uitvoering van de onder punt 3 genoemde activiteiten van de woningbouwcorporatie.

2. *Er geldt een in de Omgevingswet (artikel 8.74 van het Bkl) genoemd belang;*

Het (groot en klein) onderhoud en renovatie aan het woningbestand heeft als doel de woningen duurzaam te behouden voor de toekomst. Achterstallig onderhoud van woningen leidt tot kapitaalvernietiging en draagt op die manier niet bij aan een duurzame en meer circulaire economie. Op den duur zal het verval ook tot gevaarlijke situaties, ongezond binnenklimaat en slechte woonomstandigheden leiden. Dit kan een negatief effect hebben op de sociale leefomstandigheden van de bewoners.

Het grootschalig renoveren en energetisch opwaarderen, evenals het slopen van onrendabele verouderde woningen, is vaak nodig om aan de huidige kwaliteitseisen vanuit het Bouwbesluit of landelijke afspraken voor het Energieakkoord en Klimaatakkoord te kunnen voldoen. De woningen zijn nu vaak slecht geïsoleerd, zonder kwalitatief luchtverversingssysteem en er is sprake van vochtintrede via kozijnen, gevels en schoorstenen. Door de grote temperatuurverschillen, beperkte isolatie en te veel vocht in de woningen ontstaat condensatie en schimmelvorming, wat het binnenklimaat voor bewoners verslechterd. Wat weer slecht is voor de volksgezondheid. Ook wordt bij de renovaties het soms nog aanwezige asbest uit de woningen gehaald.

Het verduurzamen (isoleren) en onderhouden van bestaande woningen, draagt bij aan maatschappelijke opgaves en heeft een positief effect op het milieu. Door het verminderen van het gebruik van fossiele brandstoffen wordt minder CO₂ uitgestoten, wat de opwarming van het klimaat tegengaat, en het draagt bij aan het verbeteren van de luchtkwaliteit en daarmee aan het milieu en de volksgezondheid. Door de verduurzaming gaat ook het energieverbruik en daarmee de stookkosten voor de huurders omlaag, dit is maatschappelijk relevant want het geeft economische voordelen voor de bewoners van sociale huurwoningen.

Met het bovenstaande in acht genomen kunnen we ermee instemmen dat het belang zoals genoemd onder artikel 8.74j lid 1b sub 1 van het Bkl: “*volksgezondheid of de openbare veiligheid*”, en het belang genoemd onder artikel 8.74 k lid 1b sub 3 en artikel 8.74 l lid 1b sub 3 van het Bkl: “*in het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten*” van toepassing zijn op de onder punt 3 genoemde activiteiten van de woningbouwcorporatie.

Het soms ook genoemde belang uit artikel 8.74 j lid 1b sub 4, artikel 8.74 k lid 1b sub 1 en 8.74 l lid 1b sub 1 van het Bkl: “Ter bescherming van flora en fauna en in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats” achten wij niet van toepassing, omdat voor een lokale populatie van een soort moeilijk te bepalen valt of het langtermijneffect van de klimaatdoelen, die indirect ook gunstig kunnen zijn voor een soort, opwegen tegen de (direct) nadelige gevolgen van een ruimtelijke ingreep.

3. De maatregelen leiden niet tot een verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort.

Het werken onder een generieke omgevingsvergunning moet borgen dat de staat van instandhouding van de aangevraagde soorten gedurende looptijd van de omgevingsvergunning niet zal verslechteren. Bij de generieke methodiek worden de belangrijkste verblijfplaatsen van een netwerkpopulatie, zover die binnen of in de directe omgeving van het plangebied liggen, in beeld gebracht en gemitigeerd. Voor de individuele verblijfplaatsen, die niet in beeld gebracht worden, wordt aan de zorgplicht voldaan door standaard natuurvrij te maken bij aantasting van een mogelijke verblijfplaats en daarnaast wordt het potentieel aan verblijfplaatsen dat mogelijk verloren gaat in ruime mate gecompenseerd.

Het werken volgens een vaste methodiek onder een generieke omgevingsvergunning heeft enkele (ecologische) voordelen ten opzichte van de reguliere methodiek.

1. De onderzoeken zijn actueler, gemiddeld 1,5 jaar tot maximaal 2 jaar oud, hierdoor is er een duidelijker zicht op eventuele verplaatsingen van belangrijke functies in het plangebied, dan met (regulier) onderzoek dat tot 3 jaar oud mag zijn.
2. Alle projectwoningen worden bij onderhoud, renovaties of sloop standaard ongeschikt gemaakt op het moment dat er een risico bestaat op negatieve effecten door verstoren, of het beschadigen of afsluiten van (potentiële) verblijfplaatsen. Dit voorkomt ook het verstoren, doden of verwonden op die locaties waar geen verblijfplaatsen zijn aangetroffen, maar mogelijk wel gemist zijn.
3. Voor elke projectwoning, wordt standaard in de directe omgeving alternatieve verblijfsplaatsen gerealiseerd, onafhankelijk of er ook daadwerkelijk verblijfplaatsen aanwezig waren.

Daarnaast wordt voor de vastgestelde belangrijke verblijfplaatsen van vleermuizen of kolonies huismussen en gierzwaluwen, extra mitigatie of maatwerk geleverd. Dit zorgt samen met de standaardvoorzieningen voor een groter aantal verblijfsmogelijkheden dan bij de reguliere methodiek. Door deze maatregelen zullen er naar verwachting minder slachtoffers vallen en blijft het aanbod aan potentieel geschikte verblijfplaatsen voldoende op peil. Dit zorgt ervoor dat de (netwerk)populatie die gebruik maakt van het plangebied niet achteruitgaat en naar verwachting nog kan uitbreiden. Naar verwachting zal de staat van instandhouding van de betrokken soorten dan ook niet achteruitgaan als gevolg van de activiteiten. Tenslotte wordt de monitoring ingezet om de effectiviteit van de maatregelen te monitoren. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van kennis voor soortbescherming en de effectiviteit van de toegepaste mitigatie. Hierdoor kan bijsturing op de toegepaste mitigerende maatregelen plaatsvinden.

Enkele meer zeldzame gebouw-bewonende vleermuissoorten zijn ook aan de omgevingsvergunning toegevoegd. Deze soorten worden op dit moment niet of heel zelden aangetroffen bij aangevraagde projecten van woningcorporaties in Gelderland. Omdat binnen een generieke omgevingsvergunning geen uitsluitend onderzoek plaatsvindt zou daarmee de juridisch houdbaarheid van een generieke omgevingsvergunning mogelijk onder druk komen te staan. Immers kunnen deze zeldzamere soorten niet met 100% zekerheid worden uitgesloten op basis van protocollair onderzoek, dit geldt overigens ook voor de meer algemenere soorten. Het is niet zeker of de zeldzamere soorten eerder niet zijn aangetroffen, omdat ze niet voorkomen, of omdat ze ook met protocollair onderzoek gemist zijn. De sonar van bijvoorbeeld de gewone grootoorvleermuis is zo zacht dat deze eenvoudig gemist wordt.

Bij het werken volgens een generieke methodiek wordt uitgegaan van het potentieel voor een verblijfplaats, waarbij standaard gemitigeerd en natuurvrij wordt gemaakt. Daarmee treedt ook een sterk vangnet in werking voor (zeldzamere) soorten en verblijfplaatsen die bij de reguliere methode misschien ook gemist zouden zijn. Mocht op termijn meer bekend zijn over de specifieke eisen die de zeldzamere soorten stellen aan de mitigatie en de effectiviteit van de toegepaste mitigatie, dan kan dit een (vast) onderdeel gaan vormen van de standaard mitigatietaakstelling.

Uiteraard moet bij waarnemingen van de meer zeldzamere soorten in eerste instantie ingezet worden op behoud en waar nodig maatwerk en monitoring.

Met het bovenstaande in acht genomen verwachten wij dat de uitvoering van de onder punt 3 genoemde activiteiten van de woningcorporatie niet leiden tot een verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort (vogels) of dat er afbreuk wordt gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort (vleermuizen) in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Bijlage 1 Standaard voorschriften

Aan deze omgevingsvergunning zijn op grond van artikel 5.34 van de Omgevingswet de volgende voorschriften verbonden:

Algemene voorschriften

1. De omgevingsvergunning geldt alleen voor het woningbezit van [woningcorporatie] in het plangebied zoals aangegeven in figuur 1, 2, 3 van bijlage X in de gemeenten X, Y en Z. Het woningbezit van [woningcorporatie] betreft gemiddeld N verhuureenheden. In sommige gevallen kan de vergunning ook gelden voor particuliere woningen, zie voor de voorwaarden voorschrift 15.
2. Deze omgevingsvergunning is geldig tot XXXX (= maximaal 10 jaar) voor de werkzaamheden en het woningbezit zoals beschreven in het activiteitenplan voor gebouwbewonende soorten van [woningcorporatie].
3. De omgevingsvergunning geldt uitsluitend voor de soorten, verboden en belangen zoals weergegeven in tabel 1.
4. De omgevingsvergunninghouder neemt direct contact op met de provincie Gelderland indien er verbodsbepalingen worden overtreden waarvoor geen omgevingsvergunning is verleend. Dit kan het geval zijn als er negatieve effecten optreden op soorten waarvoor geen omgevingsvergunning flora- en fauna-activiteit is verleend of als er onverwachte negatieve effecten van de activiteiten optreden. Dit kan via e-mailadres post@gelderland.nl, onder vermelding van het zaaknummer XXXX-XXXXXX.
5. Deze omgevingsvergunning kan uitsluitend gebruikt worden door (medewerkers van) de omgevingsvergunninghouder of in opdracht van de omgevingsvergunninghouder handelende dan wel gemachtigde (rechts-)personen. De omgevingsvergunninghouder blijft verantwoordelijk en aansprakelijk voor de juiste naleving van deze omgevingsvergunning.
6. De in voorschrift 5 genoemde (rechts)personen beschikken op de plaats waar de activiteiten van de omgevingsvergunning worden uitgevoerd over een (digitale) kopie van deze omgevingsvergunning, en tonen deze op verzoek aan de daartoe bevoegde toezichthouders en opsporingsambtenaren.
7. De in voorschrift 5 genoemde (rechts)personen zijn op de hoogte van de inhoud en het doel van deze omgevingsvergunning en de daaraan verbonden voorschriften, zodanig dat zij daar ook invulling en uitvoering aan kunnen geven.
8. Indien de omgevingsvergunninghouder de omgevingsvergunning in zijn geheel wil overdragen dan dient voor deze naamswijziging toestemming te worden gevraagd bij de provincie Gelderland, via e-mailadres post@gelderland.nl, onder vermelding van het zaaknummer XXXX-XXXXXX.
9. De werkzaamheden waarvoor aanspraak op deze omgevingsvergunning wordt gemaakt en die vallen onder de generieke omgevingsvergunning flora- en fauna-activiteit van [woningcorporatie] worden uitgevoerd onder begeleiding van een ecologisch deskundige¹.

¹ De provincie Gelderland verstaat onder een deskundige een persoon die voor de situatie, habitats en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en (soort)specifieke ecologische kennis heeft. De ervaring en kennis dient te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; en/of
- als ecoloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals bijvoorbeeld een bureau welke is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus.

Met betrekking tot soorten of specifieke soorten kan als deskundige ook iemand worden aangemerkt die:

Projectregistratie

10. Voor de voorgenomen projecten/werkzaamheden van een jaargang dient uiterlijk voor 1 XXXX van het betreffende jaar, een overzicht van de (geplande) projecten in het aankomende jaar opgestuurd te worden naar de provincie Gelderland, via e-mailadres post@gelderland.nl onder vermelding van het zaaknummer xxxx-xxxxxx. De planning dient door te lopen tot minimaal het moment dat het volgende overzicht opgestuurd wordt. Het overzicht bevat minimaal het betreffende deelgebied, de adressen, type werkzaamheden en de geplande startdatum en doorlooptijd. Per project wordt ook aangegeven hoeveel bijzondere beschermde ecologische waarden, zoals grote kolonies huismussen of gierzwaluwen of kraam- of massawinterverblijven van vleermuizen, in het projectgebied zijn aangetroffen.
11. Per aaneengesloten project dient twee weken voor aanvang van de werkzaamheden, waarvoor aanspraak op deze omgevingsvergunning wordt gemaakt, een startmelding gedaan te worden bij de provincie Gelderland, via e-mailadres post@gelderland.nl, onder vermelding van het zaaknummer xxxx-xxxxxx. Het moment van ongeschikt maken voor een project wordt gezien als aanvang van de werkzaamheden. Bij de melding worden de contactgegevens van de ecologisch deskundige, die op dat moment de begeleiding verzorgt voor het betreffende project, meegestuurd. Voor de deelgebieden (of projecten) die uitgevoerd gaan worden dient een ecologisch werkprotocol (EWP) opgesteld te zijn die door omgevingsvergunninghouder op verzoek van een toezichthouder direct kan worden overhandigd of worden getoond.
12. De ecologisch deskundige dient tijdens de ecologische begeleiding alle bevindingen bij te houden in een logboek. In het logboek wordt vermeld op welke data de deskundige aanwezig was, welke werkzaamheden zijn uitgevoerd en begeleid. Tevens dienen er duidelijke foto's van de werkzaamheden en de geplaatste voorzieningen te worden opgenomen in het logboek. Het fotodeel van het logboek mag digitaal worden bijgehouden, maar dient op verzoek van een toezichthouder direct te kunnen worden overhandigd of worden getoond. De aftekenlijst voor de bezoeken van de ecologisch deskundige, eventuele afhandeling calamiteiten en natuurvrijverklaring, moet altijd analoog aanwezig zijn op de projectlocatie.
13. Voor de gerealiseerde aaneengesloten projecten of deelgebieden wordt uiterlijk twee maanden na het gereedkomen van de laatste (verstorende) werkzaamheden en het aanbrengen van de permanente voorzieningen, een afhandeling in de GIS-applicatie gedaan waardoor duidelijk is waar de standaard en aanvullende mitigatie voor dat project zich bevindt (mitigatieboekhouding). Het project wordt daarna gereed gemeld aan de provincie Gelderland, via e-mailadres post@gelderland.nl onder vermelding van het zaaknummer xxxx-xxxxxx.
14. De gedurende de looptijd van de omgevingsvergunning door [woningcorporatie] nieuw aangekochte, dan wel verkochte woningen dienen binnen 2 maanden na de overdracht gemeld te worden bij de provincie. Voordat er bij deze nieuwe woning werkzaamheden mogen plaatsvinden waarvoor aanspraak op deze omgevingsvergunning wordt gemaakt, dienen de nieuwe woningen eerst meegenomen te zijn met het volledige onderzoek. Indien deze woningen in aantal meer dan 100 woningen afwijken van de oorspronkelijke aanvraag, of in een nieuwe gemeente liggen, dient eerst een wijzigingsverzoek te worden ingediend.

-
- op MBO-niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de omgevingswet (flora- en fauna-activiteit), soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten; en/of
 - zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdierverseniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied) en/of zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.

15. Het is ook mogelijk om particuliere woningen “mee te laten draaien” onder deze generieke omgevingsvergunning mits de woningen onderdeel uitmaken van hetzelfde woonblok of binnen een straal van 50 meter van een woning van de woningcorporatie [woningcorporatie] liggen en qua woningtype ook vergelijkbaar zijn. Daarvoor moeten de particuliere woningen wel binnen het onderzoeksgebied van een deelgebied vallen en daarmee ook al volledig onderzocht zijn en zijn meegenomen in het ecologisch werkprotocol en de startmelding. Er gelden voor deze particuliere woningen dan dezelfde mitigerende maatregelen en verplichtingen als voor de eigen projectwoningen.

Ecologische begeleiding

16. De ecologisch deskundige zoals genoemd in voorschrift 9 begeleidt in elke geval het plaatsen of aanbrengen van mitigerende maatregelen en het ongeschikt maken van (potentiële) verblijfplaatsen, houdt het logboek up-to-date en tekent de natuurvrijverklaring.
17. Bij elk project waarvoor aanspraak op deze omgevingsvergunning wordt gemaakt, wordt gewerkt volgens een ecologisch werkprotocol (EWP) met daarnaast ook een logboek, aftekenlijst en formulier natuurvrijverklaring. Dit EWP wordt opgesteld op basis van de voorschriften uit deze omgevingsvergunning en de te nemen maatregelen en handelwijze zoals beschreven in het activiteitenplan gebouw-bewonende soorten van [woningcorporatie]. Het EWP en kopie van deze omgevingsvergunning is digitaal beschikbaar op de werklocatie. Het logboek is ook digitaal beschikbaar. De natuurvrijverklaring en een aftekenlijst van controlebezoeken is te allen tijde analoog op de werkplek aanwezig.

Soortspecifieke voorschriften

18. Voor het ongeschikt maken van verblijfplaatsen van vogels of vleermuizen mogen geen gas-expanderende vulmiddelen (zoals purschuim) gebruikt worden en geen netten of andere materialen waarin vogels of vleermuizen verstrikt kunnen raken.
19. De werkzaamheden moeten zo snel mogelijk, maar uiterlijk binnen 6 maanden na het moment van ongeschikt maken starten. De werkzaamheden per project waarvoor ongeschikt is gemaakt moeten vervolgens zoveel mogelijk aaneengesloten worden uitgevoerd.

Vogels

20. Als in de broedperiode van vogels gewerkt wordt dienen aanwezige broedgevallen buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden te blijven. Een deskundige op het gebied van vogels dient te bepalen of en welke werkzaamheden uitgevoerd kunnen worden. Er is sprake van een broedgeval vanaf het moment van het aanvoeren van nestmateriaal totdat alle jongen zijn uitgevlogen.
21. Bij een woning of gebouw waar een kolonie van 5 gierzwaluwnesten of meer zijn vastgesteld wordt buiten de broedperiode van de gierzwaluw gewerkt, die loopt van 15 april tot 15 augustus en blijven de nestplaatsen na de renovatie behouden of worden alternatieven binnen 1 meter van de oorspronkelijke nestplaats aangeboden. Bij kolonies van 5 nesten of meer (< 50 m) waarbij niet volledig buiten de broedperiode gewerkt kan worden, bijvoorbeeld vanwege sloop en nieuwbouw, dient minimaal 1 jaar van tevoren (voor 1 mei) voldoende tijdelijke mitigatie (factor 3 van aangetroffen aantal) te zijn aangebracht binnen 150 meter van de oorspronkelijke locatie en dienen voor de acceptatie in de maand juni regelmatig lokgeluiden te worden afgespeeld. Zie de “Handleiding bij het gebruik van geluid voor het lokken van Gierzwaluwen” van Gierzwaluwbescherming Nederland of kennisdocument Gierzwaluw van BIJ12. De oorspronkelijke locaties dienen vervolgens vóór 15 april van het jaar daaropvolgend ongeschikt gemaakt te worden. Vanaf 15 april tot 15 mei van dat jaar weer regelmatig geluiden afspelen op de nieuwe (tijdelijke) locatie.

22. Bij een woning of gebouw waar een kolonie van 10 huismusnesten of meer zijn vastgesteld wordt altijd buiten de broedperiode van de huismus gewerkt, die loopt van 1 maart tot 1 september. Bij een woning een kolonie van 10 huismusnesten of meer (< 50 m) waarbij niet buiten de broedperiode van de huismus gewerkt kan worden, bijvoorbeeld vanwege sloop en nieuwbouw, wordt minimaal 3 maanden van tevoren voldoende tijdelijke mitigatie (factor 2 van aangetroffen aantal) aangebracht binnen 150 meter van de oorspronkelijke locatie.
23. De woningen waar nesten van huismussen zijn vastgesteld, worden voorafgaand aan de werkzaamheden ongeschikt gemaakt. Het ongeschikt maken moet gebeuren onder gunstige weeromstandigheden, dat wil zeggen: overwegend droog, overdag niet-vriezend, en een windkracht < 5 Beaufort.
24. Indien (potentiële) broedlocaties voor vogels voorafgaand aan de werkzaamheden ongeschikt worden gemaakt. Dient hierbij rekening te worden gehouden met mogelijk aanwezige vleermuizen of andere dieren die kunnen worden ingesloten, en die ook buiten hun eigen kwetsbare perioden moeten kunnen ontsnappen. Als bijvoorbeeld voor huismussen ongeschikt wordt gemaakt in februari, zal de woning volledig toegankelijk moeten blijven voor vleermuizen tot daarvoor geschikte weersomstandigheden ná 1 april, pas op dat moment mogen vleermuizen definitief worden buitengesloten.
25. Op die locaties waar kolonies van huismus aanwezig zijn moeten bomen, struikvormers of hagen die ten behoeve van de werkzaamheden verwijderd zijn, binnen een straal van 5 meter van een woning opnieuw aangeplant worden en foerageer- en drinkmogelijkheden en zandige plekken voor stofbaden in het plangebied, zoveel mogelijk behouden.

Vleermuizen

26. Alle te renoveren, verduurzamen, isoleren of te slopen gebouwen die potentieel geschikt kunnen zijn als verblijfplaats voor vleermuizen, worden voorafgaand aan de werkzaamheden ongeschikt gemaakt. Er mag alleen ongeschikt gemaakt worden in het actieve seizoen van vleermuizen, lopend van 1 april tot 1 november maar daarbij niet in de kwetsbare kraamperiode (niet tussen 1 mei en 1 aug).
27. Het ongeschikt maken voor vleermuizen moet voorafgaand aan de werkzaamheden en buiten de kwetsbare perioden worden uitgevoerd. Echter tussen het ongeschikt maken en de start van de bouwwerkzaamheden moet minimaal 3 dagen zitten waarop het weer rond zonsondergang voldoende geschikt is voor vleermuizen om uit te vliegen. Dat houdt in minimaal 10 graden Celsius, weinig wind (< 5 Bft) en overwegend droog. Daar waar de werkzaamheden in de winterperiode moeten plaatsvinden, moet het ongeschikt maken (inclusief de controles) al voor 1 november zijn uitgevoerd.
28. Op die locaties waar in de kraamperiode zwermactiviteit of foeragerende laatvliegers (< 200 m) zijn waargenomen, dient met een avondcontrole van minimaal een uur gerekend vanaf zonsondergang (en ná 15 juli) de aanwezigheid van een kraamverblijf eerst uitgesloten te worden, voordat op 1 aug ongeschikt gemaakt mag worden. Indien in een woning nog steeds een kraamverblijfplaats van laatvlieger wordt vastgesteld, dient minimaal gewacht te worden tot na 15 augustus voordat ongeschikt gemaakt mag worden en dient het eventueel ongeschikt maken voorafgaand aan de winterperiode, al vóór 15 oktober plaats te vinden.
29. De ecologisch deskundige controleert nadat ongeschikt is gemaakt en de dieren voldoende tijd hebben gekregen om de gebouwen te verlaten of er geen dieren meer aanwezig zijn. Dit gebeurt door te controleren op in -of uitvliegers met batdetector of warmtebeeldcamera. Nadat de ecologisch deskundige

heeft vastgesteld dat er geen dieren meer aanwezig zijn, wordt het gebouw natuurvrij verklaard, dit dient vastgelegd te worden in een (analoge) natuurvrijverklaring die op de werkplek aanwezig moet zijn.

30. Het ongeschikt maken voor vleermuizen gebeurt door het afsluiten van alle potentiële in-/uitvliegopeningen met exclusion-flaps. Deze exclusion-flaps moeten geschikt zijn voor alle mogelijk voorkomende vleermuissoorten. Vanuit elke mogelijke verblijfplaats moet een vleermuis binnen 2,5 meter een geschikte uitvliegopening (mits op voorhand ook aanwezig) met exclusion-flap kunnen bereiken (zie ook bijlage 3). Alleen locaties die van buitenaf volledig en zonder hulpmiddelen zijn te overzien en waar op dat moment geen vleermuizen aanwezig zijn, mogen ook zonder een exclusion-flap worden afgesloten.
31. Indien tijdens de werkzaamheden toch vleermuizen worden aangetroffen, wordt het werk ter plaatse onmiddellijk stopgezet totdat de vleermuizen uit zichzelf vertrokken zijn. De ecologisch deskundige wordt hierbij geraadpleegd. Indien de vleermuizen niet uit zichzelf vertrekken, moet contact worden opgenomen met de provincie Gelderland om toestemming te vragen voor aanvullende maatregelen.

Steenmarter

32. Het ongeschikt maken van een verblijfplaats van een steenmarter dient te gebeuren buiten de kwetsbare kraamperiode van 1 maart tot 1 augustus.

Mitigatie

33. De mitigerende maatregelen en voorzieningen moeten voor wat betreft de hoogte, expositie en omgevingsfactoren, conform de richtlijnen uit de kennisdocumenten van BIJ12 geplaatst worden.
34. De standaardmitigatie en aanvullende mitigatie worden minimaal uitgevoerd conform de aantallen in tabel 3 en 4 uit het activiteitenplan gebouwbewonende soorten [woningcorporatie]. De voorstellen voor aanvullende mitigatietaken (maatwerk) waarvoor goedkeuring van bevoegd gezag nodig is, worden met nog voldoende tijd voor de benodigde gewinning voorafgaand aan de uitvoering en rekening houdend met 8 weken behandelingstermijn, aan bevoegd gezag ter beoordeling voorgelegd.
35. Indien tijdelijke voorzieningen nodig waren, dienen deze te blijven hangen tot de permanente voorzieningen zijn gerealiseerd en beschikbaar zijn, waarbij rekening wordt gehouden met de gewenningsperiode. Daarnaast mogen de tijdelijke voorzieningen pas verwijderd worden op het moment dat deze niet in gebruik zijn en buiten de meest kwetsbare periodes van de betreffende soort. De voorzieningen dienen verwijderd te worden onder begeleiding van een ecologisch deskundige.
36. Het terugplaatsen van vogelschroot om vogels weer toegang te verschaffen onder de dakpannen van geïsoleerde daken, mag niet bij de dakzijde aan de zuidkant van een woning plaatsvinden. De beschikbare broedruimte onder de dakpannen moet minimaal 8 cm hoog zijn en de openingen die toegang kunnen verschaffen minimaal 3,5 cm (rond) doorsnede zijn.
37. Nog niet wetenschappelijk of nog niet als anekdotisch bewezen permanente voorzieningen (als zodanig benoemd in de mitigatiecatalogus van Arcadis of in de Nationale Kennisbank Natuurinclusief Bouwen) mogen maximaal tot 25 % worden ingezet (mits ook voldaan aan de overige randvoorwaarden). Hiervoor geldt dan een monitoringsverplichting. Als uit monitoring blijkt dat bepaalde type permanente voorzieningen goed functioneren, kunnen ze mogelijk breder worden ingezet.
38. Minimaal 75% van de permanente mitigatievoorzieningen voor vleermuizen moeten zodanig geïsoleerd zijn, of ingebouwd, dat ze ook als winterverblijf kunnen functioneren.

39. Van de inbouwvoorzieningen moet minimaal 25 % mogelijkheden bieden voor grotere vleermuissoorten, zoals laatvlieger of meervleermuis, dit betekent een minimale tussenruimte van 2,5 cm. Geïntegreerde verblijfplaatsen of spouwruimte die niet wordt geïsoleerd worden bij voorkeur voorzien van een entreesteen. Indien een open stootvoeg wordt gebruikt moet deze minimaal 2,5 cm breed zijn en 5 cm hoog. Voor vleermuizen opengestelde spouwruimte moet minimaal > 3cm diep zijn (minimale tussenruimte buitenblad en isolatie) en mag geen directe verbinding met dampopen folies of andere pluizende isolatiematerialen hebben waarin ze verstrikt kunnen raken, tenzij deze zijn afgedekt met bijvoorbeeld gripgaas.
40. Minimaal 5 % van de standaardmitigatie moet ook geschikt zijn voor vrijhangende vleermuissoorten zoals gewone grootoorvleermuis of toegang geven tot een open spouwmuur (> 7cm tussenruimte isolatie-buitenblad) of dak- of zolderruimte die hierin voorziet.

Monitoring en evaluatie

41. Het onderzoek per deelgebied vindt maximaal 1,5 jaar voorafgaand aan de start van de werkzaamheden per deelgebied plaats. Dit is gerekend vanaf het laatste onderzoek in de paarperiode, of de kraamperiode als deze als laatste heeft plaatsgevonden. Indien men vanwege onvoorziene omstandigheden pas 2 jaar na het aanvullend onderzoek kan starten, moet dit voor het aflopen van de 1,5 jaar gemeld worden, en dient in het seizoen van het tweede jaar, eerst gecontroleerd worden waar de eerder waargenomen kwetsbare functies (kraam-/ massawinterverblijf of grote vogelkolonies) zich op dat moment in het plangebied bevinden.
42. De definitieve vaststelling van het monitoringsplan (cf. punt 11. Monitoring van het activiteitenplan) zal in overleg met bevoegd gezag plaatsvinden, dit dient te gebeuren op initiatief van de omgevingsvergunninghouder en binnen een jaar na het afgeven van deze omgevingsvergunning. Lopende de generieke omgevingsvergunning kan deze monitoring op detail nog worden aangepast.
43. Maximaal na een periode van 5 jaar, maar eerder en vaker indien gewenst door omgevingsvergunninghouder of bevoegd gezag, zal de omgevingsvergunning en de monitoring worden geëvalueerd om te bepalen of er aanpassingen nodig zijn.

Bijlage 2 Voorbeeld Logboek

Projectnummer:

Zaaknummer omgevingsvergunning:

Activiteit:

Ecologische begeleiding:

Mob:

Contactpersoon aannemer:

Mob:

Datum laatste versie:

Activiteit	Datum	Opmerkingen/ bijzonderheden	Foto nr.
Opstellen EWP			
Instructie aannemer			
Startmelding			
Ongeschikt maken			
Controle 1			
Aanpassing			
Controle 2			
Natuurvrij verklaring			
Start werkzaamheden			
Controle			
Calamiteit			
Controle			
Begeleiding dakisolatie (voorbeeld)			
Plaatsen voorzieningen			
Controle			
Gereed			

Foto 1

Foto 2

Bijlage 3 Natuurvrij (ongeschikt) maken

Indien door werkzaamheden verblijf- of nestplaatsen worden vernield of afgesloten, kunnen dieren gewond raken of gedood worden of eieren vernield worden. Dit is verboden onder de Omgevingswet en is ook onder een generieke omgevingsvergunning niet toegestaan.

Er dient dus te worden voorkomen dat dieren opgesloten of bekneld raken of gaan broeden in het werkgebied.

Dit noemen we ongeschikt maken of natuurvrij maken.

Bij renovatiewerkzaamheden gebeurt dit doormiddel van exclusion. Dit dient wel te gebeuren buiten de kwetsbare perioden en bij vleermuizen in het actieve seizoen. Door de toegang tot een gebouw te beperken met zogenaamde exclusion-flaps kan een dier het gebouw wel verlaten, maar daarna niet meer terugkeren. Het afsluiten van toegangsmogelijkheden en het plaatsen van exclusion-flaps is zorgvuldig werk dat onder ecologische begeleiding moet plaatsvinden. Elk gebouw is namelijk weer anders. Een ecooloog kan het beste bepalen hoe dieren gebruik maken van een gebouw en hoe zij hier toegang tot hebben. Na het ongeschikt maken moet de ecooloog controleren of er geen dieren meer aanwezig (kunnen) zijn.

Belangrijk is het moment van ongeschikt maken. Zie voor de geschikte perioden de natuurkalender en beschrijving onder punt 7 “Natuurvrij maken”. Verder moeten alle mogelijke toegangen meegenomen worden tijdens het ongeschikt maken, het heeft weinig zin open stootvoegen met exclusion-flaps af te sluiten als de dakrand of een opening bij een raamdorpel gewoon open blijft.

Let op! Voor het ongeschikt maken van verblijfplaatsen van vogels of vleermuizen mogen geen gas-expanderende vulmiddelen (zoals purschuim) gebruikt worden en geen netten of andere materialen waarin vogels of vleermuizen verstrikt kunnen raken (zie voorschrift 18, bijlage 1).

Ongeschikt maken voor vogels

Voor vogels is het belangrijk dat deze buiten de broedperiode (dit verschilt per soort!) uit het gebouw geweerd worden. De huismus is ook in een vorstperiode (vorst overdag) kwetsbaar. Het weren kan door de vogels actief te verjagen en daarna de ruimte dicht te zetten met bijvoorbeeld spouwborstels (zie voorschrift 20 t/m 23, bijlage 1).

Let op! Er kunnen in de winterperiode ook overwinterende vleermuizen (of bijv. steenmarters) in het gebouw verblijven. Deze moeten te allen tijde ook het gebouw zelfstandig kunnen verlaten (exclusion). Er moet daarna ook tot de actieve periode van vleermuizen gewacht worden (april) voordat met zekerheid vastgesteld kan worden dat alle soorten het gebouw verlaten hebben (zie voorschrift 24, bijlage 1).

Ongeschikt maken voor vleermuizen

Voor vleermuizen mag niet ongeschikt worden gemaakt in de kraamperiode (van 1 mei tot 1 aug.). Bij een kraamverblijf van laatvliegers loopt deze periode door tot 15 augustus. Verder mag niet ongeschikt gemaakt worden in de winterperiode (van 1 november tot 1 april) omdat vleermuizen dan in winterslaap gaan. Bij een verblijfplaats van laatvliegers niet na 15 oktober omdat deze eerder in winterslaap gaan (zie voorschrift 28, bijlage 1).

Let op! De verplichte controleronden na drie dagen met geschikte weersomstandigheden moeten ook buiten deze perioden plaatsvinden (zie voorschrift 27 en 29, bijlage 1).

Let op! De exclusion moet geschikt zijn voor alle soorten die de bestaande opening naar binnen hebben kunnen passeren, dus als grotere vleermuissoorten zoals laatvlieger of meervleermuis naar binnen kunnen, moeten deze ook de exclusionflap naar buiten kunnen passeren.

De exclusionflap mag niet openwaaien, maar mag ook niet te strak zitten. De buitenflap en de achterwand moeten van glad materiaal zijn zodat de vleermuis geen grip heeft om terug naar binnen te kruipen. Voor het dichtzetten van kieren en spleten over lange afstanden, bijvoorbeeld dakranden, kunnen spouwborstels, houten latten of kan vulschuim (géén pur!) gebruikt worden. Mits om de twee meter een geschikte exclusion-flap wordt geplaatst en er voldoende vrije doorgang aan de binnenkant is om deze te bereiken. Bij open stootvoegen mogen enkele openingen dichtgezet worden mits vanuit elke mogelijke verblijfslocatie binnen 2,5 meter een opening met exclusionflap te bereiken is.

Figuur 1 spouwborstel (links) en vulschuim (rechts) (Bron: Arcadis/RVO)

Enkele voorbeelden van exclusionflaps:

Figuur 2: Prefab VL EFO1 van VivaraPro (links) EF1 van Unitura (midden) (Bron RVO/Arcadis) Selfmade van Ranox (rechts) (Bron: Jonkers hoveniers)

Enkele toepassingen voor ongeschikt maken:

Figuur 3: Exclusion-flap EF1 over open stootvoeg (links) (Bron: Stentor/LennekeLingmont), Vulschuim in dilatatievoeg (midden) (Bron: Unitura), Panlatten met exclusion-flap (rechts) (Bron: Loo Plan).

Figuur 4 Dichtzetten van goot met spouwborstels; borstels met harde haren (max 12 cm doorsnede) en korte borstels in holtes om goed af te dichten (rechts) (Bron: Loo Plan) Vastzetten met borstelhaak ter voorkoming loshalen door vogels of marters (links) (Bron: Unitura)

Bijlage 4 Voorbeelden mitigatie en compensatie

Er zijn verschillende mogelijkheden voor mitigatie en compensatie van verblijfplaatsen. Echter zijn niet alle voorzieningen al uitvoerig in de praktijk getest of slechts anekdotisch bewezen. Aangezien een generieke omgevingsvergunning voor een langere periode doorloopt en om te voorkomen dat er later moet worden vastgesteld dat niet goed werkende voorzieningen op grote schaal zijn toegepast, zijn we terughoudend in het toepassen van “innovatieve maatregelen”.

Als richtlijn verwijzen we naar de verschillende kennisdocumenten van BIJ12 en de “Mitigatiecatalogus gebouwbewonende soorten leidraad natuurinclusief bouwen, renoveren en verduurzamen” van Arcadis of in de Nationale Kennisbank Natuurinclusief Bouwen. Let hierbij op goed op de aanwijzingen en randvoorwaarden die worden meegegeven.

Uitgangspunt voor de permanente nest- en verblijfplaatsen is dat deze duurzaam geïntegreerd zijn in de bouw, dus geen paalkasten of losse kasten aan bomen of muren.

Voor de huismus, gierzwaluw en vleermuizen gelden verder nog de volgende randvoorwaarden:

Huisumus

Huismussen hebben graag een ruime nestkast met een invliegopening van 35 mm doorsnee. Veel nestkasten in de handel hebben een te klein vloeroppervlak en zijn relatief hoog. Wanneer de jongen groot worden is er dan te weinig plaats.

Een goede richtlijn voor het vloeroppervlak is circa 13 x 25 cm. De hoogte is bij voorkeur 14 cm.

Gierzwaluwkasten voldoen hier ook aan (zie hieronder).

Indien voor het terugplaatsen van vogelschroot gekozen wordt, mag dit niet op zuidelijk georiënteerde daken die zijn geïsoleerd plaatsvinden, omdat het daar mogelijk te warm wordt voor broedsucces. De minimale broedoppervlakte onder een dak moet minimaal 13 x 15 cm (l x b) zijn en 8 cm hoog. Indien uit het nog lopende onderzoek van SOVON blijkt dat deze maatvoering niet volstaat, volgt nog een aanpassing van deze randvoorwaarden.

Prefab vogelvides worden niet meer geaccepteerd. Onderzoek van SOVON heeft laten zien dat de vogelvides niet naar verwachting functioneren.

Gierzwaluw

Mitigatie kan achterwege blijven als volledig buiten broedseizoen wordt gewerkt (niet tussen 15 april en 1 september) en er géén veranderingen aan de verblijfplaatsen plaatsvinden. Indien dakisolatie is aangebracht of bijvoorbeeld andere dakpannen zijn geplaatst, dan altijd mitigeren, want acceptatie is dan niet zeker.

Gierzwaluwkasten hebben een minimum bodemoppervlakte van 15 x 25 cm en een minimum hoogte van 13 cm. Een invliegopening van maximaal 3,5 cm hoog en 7 cm breed en op maximaal 2 cm boven de bodem (van binnenuit gemeten) aangebracht. Anders kunnen gierzwaluwen vast komen te zitten in de nestkast.

Vleermuizen

Bij voorkeur wordt de aan te tasten verblijfsruimte gelijkwaardig gecompenseerd, dus gevelkasten bij na-isolatie van de spouw en gecombineerde dak- en gevelvoorzieningen bij dakisolatie.

Het clusteren van bijvoorbeeld 4 standaardvoorzieningen tot 1 groter verblijf heeft de voorkeur.

De voorzieningen worden waar mogelijk verticaal gestapeld waardoor ze meer temperatuurgradiënt geven, een andere mogelijkheid is om ze om de hoek te laten doorlopen, waardoor er twee exposities in een verblijfplaats beschikbaar komen.

De standaardvoorzieningen moeten voor minimaal 75% voldoende gebufferd zijn om ook als winterverblijf te kunnen dienen. Dit betekent dat per deelgebied geïntegreerde voorzieningen onder boeiboorden, in overstekken, (kunst)schoorstenen of gevelbetimmering, maximaal 25 % van de aan te brengen standaardvoorzieningen uit mogen maken.

Geïntegreerde verblijfplaatsen of spouwruimte die niet wordt geïsoleerd moeten worden voorzien van minimaal een entreesteen. Open spouwruimte moet > 3cm diep zijn (minimale tussenruimte buitenblad en isolatie). Van de inbouwvoorzieningen moet minimaal 25 % mogelijkheid bieden aan grotere soorten dit betekent minimale tussen ruimte van 2,5 cm.

Minimaal 5 % van de standaardmitigatie moet geschikt zijn voor vrijhangende vleermuissoorten of toegang geven tot een dakruimte die hierin voorziet.

Ter voorkoming van parasieten en virussen moeten de verblijfplaatsen zoveel mogelijk zelfreinigend zijn door een schuin-aflopende invliegopening aan de onderkant, of een mogelijkheid bieden de verblijfplaats (achteraf) actief te reinigen.